

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Jana Buláková

Elogia Scipionum:
překlad, gramatický a historický komentář

Elogia Scipionum:
translation, grammatical and historical commentary

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Marek, CSc.

2021

Poděkování:

Na tomto místo bych chtěla poděkovat vedoucímu své práce doc. PhDr. Václavu Markovi, CSc. za odborné vedení a trpělivý přístup.

Také děkuji příteli Vratislavovi za podporu a zhlédnutí celé práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. prosince 2021

Jana Buláková

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá skupinou latinských nápisů z období římské republiky, dochovaných v hrobce Scipionů v Římě a nazývaných „*elogia Scipionum*“. Práce nejprve stručně charakterizuje samotnou hrobku a saturnský verš, jímž je část elogií psána. Jejím těžištěm je ovšem překlad jednotlivých elogií, doplněný o podrobnou interpretaci jejich obsahu. Práce se přitom zaměřuje na specifika archaické latiny i na historické souvislosti týkající se jednotlivých zesnulých, jejich činů a jiných podrobností, které jsou v elogiích uvedené.

Klíčová slova:

elogia Scipionum, hrobka Scipionů, Cornelia Scipiones, Barbatus, saturnský verš, epitaf, archaická latina, římské republikánské nápisy

Abstract:

This bachelor's thesis focuses on a group of Latin inscriptions from the period of the Roman republic which have survived in the Tomb of the Scipios in Rome and are called the „*elogia Scipionum*“. The thesis first shortly characterises the tomb itself as well as the Saturnian verse, in which some of the inscriptions are written. The core of the thesis is a Czech translation of the inscriptions, including close interpretation of their content. The thesis also focuses on the specifics of archaic Latin and the historical backgrounds of the deceased, their deeds and other details that are presented by the inscriptions.

Key words:

elogia Scipionum, Tomb of the Scipios, Cornelia Scipiones, Barbatus, Saturnian verse, epitaph, archaic Latin, Roman republic inscriptions

Obsah

1 Úvod	7
2 Hrobka Scipionů	8
3 Saturnský verš	11
4 Rozbor jednotlivých elogií	13
4.1 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona Barbata (CIL 29, 30; ILLRP 309)	13
4.1.1 Text.....	14
4.1.2 Jazykově-interpretací komentář.....	15
4.1.3 Historický komentář.....	19
4.2 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona, syna Barbatova (CIL 31, 32; ILLRP 310) ..	21
4.2.1 Text.....	22
4.2.2 Jazykově-interpretací komentář.....	22
4.2.3 Historický komentář.....	27
4.3 Epitaf Publia Cornelia Scipiona (CIL 33; ILLRP 311)	30
4.3.1 Text.....	31
4.3.2 Jazykově-interpretací komentář.....	32
4.3.3 Historický komentář.....	34
4.4 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona (CIL 34; ILLRP 312)	39
4.4.1 Text.....	40
4.4.2 Jazykově-interpretací komentář.....	40
4.4.3 Historický komentář.....	46
4.5 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona, kvéstora r. 167 př. n. l. (CIL 35; ILLRP 313)	47
4.5.1 Text.....	47
4.5.2 Jazykově-interpretací komentář.....	47
4.5.3 Historický komentář.....	48
4.6 Epitaf Cornelia Scipiona Asiagena Comata (CIL 36; ILLRP 314)	50
4.6.1 Text.....	50
4.6.2 Jazykově-interpretací komentář.....	50
4.6.3 Historický komentář.....	51
4.7 Epitaf neznámého člena rodu Scipionů (CIL 37; ILLRP 315)	51
4.7.1 Text.....	51
4.7.2 Jazykově-interpretací komentář.....	52
4.7.3 Historický komentář.....	53
4.8 Epitaf Gnaea Cornelia Scipiona Hispana (CIL 38; ILLRP 316)	53
4.8.1 Text.....	54
4.8.2 Jazykově-interpretací komentář.....	55
4.8.3 Historický komentář.....	57
4.9 Epitaf Paully Corneliae (CIL 39; ILLRP 317)	59
4.9.1 Text.....	59
4.9.2 Historický komentář.....	60
5 Závěr	61
6 Seznam použité literatury	63

6.1	Prameny a překlady pramenů.....	63
6.2	Sekundární literatura.....	64
7	Obrázkové přílohy.....	68

1 Úvod

Soubor římských náhrobních nápisů s názvem „*elogia Scipionum*“, který máme dochovaný z hrobky Scipionů v Římě, nám zanechává cenné svědectví o období římské republiky a je rovněž důležitým pramenem pro studium archaické latiny.

V této práci představím nejprve hrobku Scipionů (kapitola 2), včetně několika antických úryvků, které se zmiňují o jejím umístění a vzezření, a dále saturnský verš (kap. 3), kterým je několik elogií psáno. Těžištěm práce je pak překlad a jazykový a historický rozbor všech devíti scipionských epitafů, které byly v hrobce nalezeny (kap. 4).

Texty elogií přebírám z Degrassiho edice *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae* (1965, 177–186; dále jen ILLRP), a to s drobnými úpravami, zejména nevyznačuji, jak byl nápis původně na kameni rozdělen do řádků; řídím se primárně metrickou stavbou nápisů. Také se v prepisech nápisů nesnažím napodobovat grafickou úpravu, nicméně faksimile elogií uvádím v příloze této práce (kap. 7); jsou převzaty z Coarelliho publikace *Rom – ein archäologischer Führer* (1975).

Za stěžejní pro svou práci považuji následující publikace: pro jazykovou interpretaci elogií mi bylo nejvíce nápomocné Kruschwitzovo dílo *Carmina Saturnia Epigraphica* (2002); pro jazyková specifika archaické latiny jsem využívala Meiserovu mluvnici *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache* (2010) a také mluvnice Novotného (1946, 1955, 1957). Pro historickou interpretaci se mi pro své komplexní zpracování jeví přínosná zejména tradiční díla: *Corpus Inscriptionum Latinarum I²: Inscriptiones Latinae Antiquissimae ad C. Caesaris mortem* (1918; dále jen CIL; za vznikem této edice stojí Theodor Mommsen, v práci jako autora tohoto díla uvádím Ernsta Lommatzsch, který byl editorem druhého vydání, s nímž jsem pracovala) a výše zmíněné Degrassiho ILLRP (1965).

2 Hrobka Scipionů

Hrobka Scipionů se nachází v Římě za Kapenskou branou, v městské části starověké cesty Via Appia, několik stovek metrů před branou sv. Šebestiána, která je součástí Aureliánských hradeb (Volpe a kol. 2014, 175; Lommatzsch 1918, 373). Zprávu o její poloze máme dochovanou i literárně:

An tu egressus porta Capena cum Calatini Scipionum Serviliorum Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? (Cic., Tusc. 1.13)

„Copak snad když vyjdeš z Kapenské brány a vidíš hrobky Calatina, Scipionů, Serviliů a Metellů, považuješ je za nešťastné?“¹

V této hrobce byli pohřbíváni výhradně členové rodiny Cornelií Scipiones, nejslavnější větve rodu Corneliů (Lommatzsch 1918, 375; pro schéma rodokmenu viz Coarelli 1975, 328). Nejstarším známým nositelem cognomina Scipio je Publius Cornelius Scipio, vojenský tribun z roku 395 př. n. l. (Cornelií Scipiones 1997, 177).

Nápisy se zachovaly na předcísařských sarkofázích, které jsou v Římě velkou vzácností (Saladino 1970, 23).² Důvodem je, že rod Cornelií Scipiones, jak zachycují též antické literární prameny,³ na rozdíl od běžné praxe tehdejší doby své zesnulé nespaloval, ale pohřbíval kosterně právě do sarkofágů, a to až do období Sullovy diktatury (Kruschwitz 2002, 32).

Datum vzniku hrobky ani jejího zakladatele neznáme. Coarelli (1975, 330) navrhuje jako zakladatele Lucia Cornelia Scipiona Barbata, konzula z roku 298 př. n. l., který byl v hrobce zřejmě i jako první pohřben a jehož sarkofág (s dochovanými nápisy CIL 29, 30; viz níže kapitolu 4.1) stojí v hrobce na centrálním místě přímo naproti vchodu.⁴ Wachter (1987, 334–335) dochází k totožnému závěru, a Barbata rovněž pokládá za nejpravděpodobnějšího zakladatele hrobky. Kvůli údajnému dórsko-helénskému stylu hrobky, pro nějž nacházíme paralely na Sicílii, Wachter také uvádí hypotézu, že na zbudování komplexu byl do Říma z této tehdy „spřátelené“ oblasti

1 Uvádím vlastní překlad.

2 Pro sarkofág Lucia Cornelia Scipiona Barbata, který je zhotoven do podoby oltáře, dokonce nemáme paralely ani v Latii, ani v Etrurii (Saladino 1970, 23).

3 Cic. De leg. 2.22.57 a Plin. Nat. Hist. 7.187 (Degrassi 1965a, 177).

4 Centrální umístění Barbatova sarkofágu viz Obrázek 6.

možná poslán řecký stavitel. Barbatus by tak mohl být rovněž zakladatelem filhelénské tradice scipionského rodu, dokladem toho měl prý být i jeho nápadný „filozofský“ plnovous, po němž byl přezdíván Barbatus („Vousáč“) (tamtéž, 340).

Samotná hrobka je vsazená do vrstvy tufu (Volpe a kol. 2014, 175). Můžeme ji rozdělit na dvě části.⁵ Starší část má čtvercový půdorys a podle Coarelliho (1995, 331) se v ní původně nacházelo přibližně 30 sarkofágů, což má poměrně dobře odpovídat počtu Scipionů, kteří žili od počátku 3. do poloviny 2. stol. př. n. l. Právě okolo poloviny 2. stol. př. n. l., byla zřejmě kapacita této části hrobky naplněna. Z této starší části hrobky pocházejí všechna dochovaná a níže uvedená elogia; výjimku představuje pouze nejmladší scipionské elogium patřící Gnaeu Corneliu Scipionu Hispanovi (CIL 38, kap. 4.8), které bylo nalezeno v mladší části komplexu. Ten začal být využíván přibližně okolo roku 135 př. n. l. Z období dostavby novější části hrobky zřejmě pochází i tradičně zobrazovaná podoba hrobky s polosloupky a freskovou fasádou.⁶ Tyto stavební úpravy možná inicioval významný člen rodu Scipio Aemilianus, přičemž se objevuje hypotéza, že měl dokonce v úmyslu starší část hrobky přetvořit v rodinné muzeum (Coarelli 1975, 332).

Do hrobky vedly tři vstupy, přičemž nad prostředním z nich údajně stály tři sochy,⁷ o nichž se zmiňuje Livius (Volpe a kol. 2014, 182):

... Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae erant, quarum duae P. et L. Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Q. Enni. (Liv. 38.56)

„V Římě za Kapenskou branou v hrobce Scipionů byly tři sochy, z nichž dvě prý patřily Scipionům Luciovi a Publiovi, třetí básníku Quintu Enniovi.“⁸

Většina badatelů tuto tradiční identifikaci soch podporuje (např. Coarelli 1975, 332) či se jí hlouběji nevěnuje. Pouze Volpe a kol. (2014, 184) se vůči ní vymezují s odůvodněním, že Afrikánus by neměl být s hrobkou spojován, protože byl, zdá se, pohřben na rodinném statku v Liternu, kam odešel do dobrovolného exilu. Ennius, ač

---

5 Plán hrobky viz Obrázek 3.

6 Pozůstatek freskové výzdoby viz Obrázek 5.

7 Hypotetická podoba scipionské hrobky viz Obrázek 1.

8 Uvádím vlastní překlad.

věhlasný básník, byl stále „pouze“ klientem rodiny, a proto je prý nepravděpodobné, že by měl v rodinné hrobce vlastní sochu, nebo v ní byl dokonce pohřben.

V hrobce byl každý sarkofág umístěn do výklenku pro něj vyhloubeného. Pouze sarkofág Paully Cornelia (CIL 39, viz kap. 4.9) se zřejmě nacházel ve výklenku, který byl původně určen pro sarkofág Barbatův (CIL 29 a 30, kap. 4.1) (Saladino 1970, 20). Sarkofágy, které jsou dnes v hrobce k vidění, jsou pouze kopiemi, které byly vytvořeny ve dvacátých letech 20. století; originály sarkofágů jsou uloženy ve Vatikánských muzeích⁹ (Volpe a kol. 2014, 177; 190).

Dochovaná elogia, která jsou stěžejním tématem této práce, se vážou k devíti členům scipionského rodu. Dvě z elogií (CIL 32, kap. 4.2.1 a CIL 35, kap. 4.5.1) byla náhodou nalezena již roku 1614; CIL 32 byl posléze prodán do soukromého vlastnictví. O tomto objevu ale mnoho nevíme a hrobka po něm navíc upadla znovu v zapomnění. O 166 let později, v květnu roku 1780, byla znovu objevena při přestavbě krypty místního statku, který stojí na tomtéž pozemku jako hrobka. Archeologického výzkumu, který trval několik let, se ujal Giovanni Battista Visconti, kurátor vatikánských muzejních sbírek. Elogia pak souběžně s archeologickým výzkumem periodicky vydávali Visconti a Giovanni Cristofano Amaduzzi a roku 1785 je souhrnně vydal Francesco Piranesi pod názvem Monumenti degli Scipioni (Lommatzsch 1918, 373).

Kromě sarkofágů a nápisů na nich, o kterých pojednáváme níže, byly v hrobce nalezeny i další předměty, mezi nimiž vynikají dva nápisy z doby císařské (CIL VI 1392 a CIL VI 1439; ty se ke scipionským elogiím ale nepřirážují, na rozdíl od nich navíc patřily k urnám) a dvě kamenné hlavy (rovněž uložené ve Vatikánských muzeích), z nichž jedna bývá tradičně přisuzována básníku Enniovi (Lommatzsch 1918, 373; Degrassi – Krummrey 1986, 860).

V oblasti, kde se hrobka nachází, se vyskytují mimo ni i další komplexy, např. kolumbárium, malá katakomba, zbytky cihlové budovy z císařské doby a pozdněantické pohřební budovy (Volpe a kol. 2014, 176). V roce 2011 byl areál hrobky znovuotevřen veřejnosti (tamtéž, 175). Přesnější podobou areálu a jeho restaurováním do dnešní podoby se podrobněji nezabývám, viz k tomuto tématu Lommatzsch 1918, Coarelli 1975, Volpe a kol. 2014 a také přílohy na konci této práce.¹⁰

---

9 Barbátův sarkofág a epitaf jeho syna v muzeu viz Obrázek 4.

10 Dnešní podoba areálu viz Obrázek 2.

3 Saturnský verš

Část scipionských elogií je vzácným dokladem tzv. saturnského verše.¹¹ Jedná se o veršový útvar staré latinské poezie (Kuťáková – Vidmanová 2004, 521), později v římské literatuře vytlačený řeckými časoměrnými metry.¹²

Saturnský verš je opředen mnoha nejasnostmi. Není zřejmý jeho původ, metrická struktura ani přesný počet dochovaných veršů. Vaníková (2008, 10) uvádí, že „spolehlivě saturnských“ máme k dispozici 120 veršů, přičemž přibližně pětina z tohoto korpusu připadá na scipionská elogia. Dále se jedná o zlomky eposů *Odusia* a *Bellum Poenicum*, epitaf básníka *Naevia* a „vzorový saturnský verš“ *Malum dabunt Metelli Naevio poetae* uváděný gramatikem *Caesiem Bassem* (*Grammatici Latini* VI 266.7). Kuťáková a Vidmanová (2004, 521) uvádějí počet 160 veršů a sama Kuťáková (2014, 31) 150 veršů.¹³

Za jedno nejsou badatelé ani v otázce původu verše, ač většinou převládá názor, že se jedná o verš domácího (latinského) původu, jehož kořeny možná sahají až do praindoevropského období (Vaníková 2008, 11). Jinou možností je převzetí verše od Řeků, možná na jihu Itálie (Šubrt 2005, 37).

Vzhledem k malému množství dochovaných veršů a velmi proměnlivé metrické struktuře nemáme dosud definitivní, jednoduché vysvětlení, na jakém principu saturnský verš fungoval (Kuťáková 2014, 31). Spolehlivě rozpoznatelným znakem všech dochovaných saturnských veršů je cézura, která rozděluje verš na dvě kóla; verš zpravidla mívá 13 až 16 slabik (Kuťáková 2014, 31).

Není jasné, jaký prozódický systém verš využívá: v úvahu přichází prozodie časoměrná (která v latině pod řeckým vlivem převládla později) a sylabotónická.¹⁴

---

11 Jedná se bezesporu o CIL 30, 32, 33, 34 a možná o zlomkovitě dochovaný CIL 37. Z nápísů je přitom třeba vyloučit případné prozaické nadpisy s pouhým vyčtením jména zesnulého. Celkem jde tedy o 25 úplných veršů. Vaníková (2008, 10) mluví o 28 verších, zřejmě tedy zahrnuje i tři řádky z CIL 37 (což ale nejsou nutně tři verše).

12 S nimi ale saturnský verš nějakou dobu koexistoval, jak je zřejmé na tvorbě básníků *Livia Andronika* a *Naevia* (Conte 2003, 38).

13 Blíže k diskusi o tom, co máme a nemáme považovat za saturnské verše, viz Vaníková (2008, 10–11).

14 Pro bližší charakteristiku veršových systémů viz Vaníková (2008, 13–14).

Pokud chápeme saturnský verš jako sylabotónický („přízvučný“), pak první kólon má většinou 3 ikty, v celém verši je obvykle iktů 4 až 6. Verš možná mohl mít i anakruzi, tedy předsunutou nedůraznou slabiku (Kuřáková 2014, 31).

Nový pokus o vysvětlení metrické struktury i původu saturnského verše představila Vaníková (2008), saturnský verš je podle ní „přízvučná nápodoba klasického řeckého časoměrného hexametru“ (tamtéž, 101). Nápisnému materiálu se sice Vaníková nevěnuje, ale v závěru své práce (tamtéž, 102) nastiňuje možnost aplikace metrického schématu, které navrhla pro literární saturnské verše, na dva verše z elogia Cornelia Scipiona Barbata (CIL 30; viz níže).¹⁵

Vzhledem k tomu, že metrická struktura saturnského verše stále není jednoznačně vyřešena a metrický rozbor elogií není tématem této práce, neuvádím metrická schémata konkrétních elogií v saturnském verši.¹⁶ Spokojím se s konstatováním, že některá elogia jsou tímto veršem pravděpodobně složena a upozorňuji na některé, jiné než metrické, projevy saturnské poezie v elogiích.

---

15 Konkrétně se jedná o verše: *Gnaivod patre prognatus fortis vir sapiensque / consol censor aidilis qui fuit apud vos.*

16 Metrickou strukturu uvádím pouze u elogia CIL 38 (kap. 4.8), které je jako jediné složeno v elegickém distichu.

4 Rozbor jednotlivých elogií

4.1 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona Barbata (CIL 29, 30; ILLRP 309)

Sarkofág Lucia Cornelia Scipiona Barbata byl vyroben z albánského kamene neboli peperinu; má rozměry 142 × 277 × 110 cm (Degrassi 1965a, 178). Stojí v hrobce na nejmávanějším místě (Saladino 1970, 19) a vyčnívá zde svým architektonickým zdobením, které má napodobovat oltář (všechny ostatní sarkofágy jsou zdobeny jen jednoduchými profily na bázi a římse) (tamtéž, 1). Tento typ sarkofágu nenašel v Římě širší uplatnění, pouze Seneka (Epist. 86.1) zmiňuje, že i sarkofág Scipiona Afrikána ve scipionské vile v Liternu měl „oltářovitý“ tvar (Saladino 1970, 26).

Už Lommatzsch (1918, 377) epitaf rozděluje na dvě části: CIL 29 (nápis na boku víka) a CIL 30 (nápis na boku samotného sarkofágu). Nápis na víku je namalován červenou barvou a uvádí v prozaické formě pouze jméno zesnulého. Nápis na boku sarkofágu je odsazen 24 cm od levého okraje desky a je jak vytesán, tak vymalován; jedná se o báseň o šesti saturnských verších. Písmena mají velikost 4 až 4,5 cm a jsou na nich zbytky červené barvy. Jednotlivá slova jsou od sebe oddělována tečkou. Přejod k dalšímu verši je naznačen delší vodorovnou čárkou (pouze mezi prvním a druhým veršem toto rozdělení chybí) (Kruschwitz 2002, 33–34).

Před začátkem druhé (poetické) části epitafu se nachází jeden a půl řádku dlouhá razura, kterou se dosud nepodařilo rekonstruovat. Převládá názor, že zde původně byl uveden výčet úradů zesnulého (Degrassi 1965a, 178). S novou hypotézou ohledně razury přišel Wachter (1987, 319–321), který tvrdí, že na jejím místě původně byly první dva saturnské verše elogia (celkem tedy podle něj mělo 8 veršů). Jako důkaz pro toto tvrzení udává dosud přehlíženou vodorovnou čárku na konci razury, která je v tomto elogiu charakteristická pro přechod od jednoho verše k druhému. Na místo razury pak navrhuje doplnit podobnou formuli, kterou začíná elogium Barbatova syna (*Honc oino ploirume cosentiont R[omane] / duonoro optumo fuise viro*; viz níže kapitola 4.2.1 – CIL 32) a která byla zřejmě používána stereotypně, protože ji známe i z jiných náhrobků (např. z náhrobku Aula Atilia Calatina / Caiatina – podrobněji viz níže kapitola 4.2.2).

Po razuře následuje na Barbatově sarkofágu dochovaná část nápisu se šesti saturnskými verši. Můžeme zde vidět některé pro tuto formu poezie charakteristické básnické prostředky: např. aliteraci (*patre prognatus, consol censor*) či inverzi (*Cornelius Lucius*). Celkově je zde patrná snaha o jasnou strukturu, elogium můžeme snadno rozdělit na třetiny: 1. třetina (verš první a polovina druhého) specifikuje jméno zesnulého, 2. třetina (druhá polovina druhého verše až konec čtvrtého) obecné přednosti zesnulého a získané úřady a poslední třetina (verš pátý a šestý) jeho konkrétní činy (Kruschwitz 2002, 37).

Hlavním problémem elogia, kterým se badatelé zabírají už přes 150 let, je jeho datace, a to nejen absolutní, ale i relativní vzhledem k sarkofágu následujícímu (CIL 31, 32), který patří Barbatovu synovi. Mezi badateli dosud nepanuje shoda, který ze sarkofágů je starší. Podrobněji se této otázce věnuji v historickém komentáři k následujícímu elogiu (kapitola 4.2.3). Provádím tedy nejprve rozbor obou elogií a teprve po tomto komplexním uvedení do problematiky nastiňuji diskusi ohledně datování.

4.1.1 Text¹⁷

Originál

[L. Corneli]o(s) Cn. f. Scipio

.....
 Cornelius Lucius Scipio Barbatus,
 Gnaivod patre prognatus, fortis vir
 sapiensque,
 quoius forma virtutei parisuma fuit,
 consol, censor, aedilis quei fuit apud vos.
 Taurasia Cisauna Samnio cepit,
 subigit omne Loucanam opsidesque
 abducit.

Převod do klasické latiny

[L(ūcius) Cornēli]u(s) Gn(aeī) f(īlius) Scīpiō

.....
 Cornēlius Lūcius Scīpiō Barbātus,
 Gnaeō patre prōgnātus, fortis vir sapiēnsque,
 cuius forma virtūtī parissima fuit,
 cōnsul, cēnsor, aedīlis quī fuit apud vōs.
 Taurasiam, Cisaunam Samniō cēpit,
 subigit omnem Lūcānam obsidēsque abdūcit.

Překlad

Lucius Cornelius Scipio, syn Gnaeův.

.....
 17 Rytina viz Obrázek 7.

Cornelius Lucius Scipio Barbatus,
syn Gnaeův, statečný a moudrý muž,
jehož vzhled zcela odpovídal jeho charakteru,
ten, který byl u vás konzulem, cenzorem a aedilem.
Dobyl Taurasii (a) Cisaunu v Samniu,
podmanil si celou Lukánii a odvedl rukojmí.

4.1.2 Jazykově-interpretací komentář

[**L. Corneli]o(s) Cn. f. Scipio**: starší forma nom. sg. (srov. novější tvar *Cornelius* na počátku následující vytesané části elogia); změna koncovky *-os* > *-us* proběhla ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.2).

Jedná se o samostatný nápis s označením CIL 29 (Lommatsch 1918, 378), k chronologii viz níže (kapitola 4.2.3).

. . . : na začátku básnické části elogia, jak bylo zmíněno výše, se nachází razura o rozsahu asi dvou veršů.

Cornelius Lucius Scipio Barbatus: moderní koncovka *-us* namísto starší *-os*. Tato modernější podoba koncovky je poprvé doložena na nápisu z roku 241 př. n. l., obě tyto koncovky pak byly nadále užívány paralelně vedle sebe (Kruschwitz 1998, 279).

Ve slově *Lucius* vidíme již proběhlou monoftongizaci diftongu *ou* na *ū*. Tento jev ale nemůže sloužit jako argument pro pozdější vznik elogia, nevíme totiž, v jakém stádiu byla monoftongizace starého diftongu *ou* v době Barbatovy smrti. Je možné, že v době jeho předpokládané smrti (okolo poloviny 3. stol. př. n. l.) už bylo psaní diftongu *ou* dvěma písmeny archaizující (Wachter 1987, 310–314). V dalších verších elogia se nicméně vyskytuje i pravopis *ou* (*Loucanam, abdoucit*).

Dále si můžeme všimnout inverze rodového jména *Cornelius* a praenomina *Lucius*, ta je v republikánské poezii poměrně častým jevem. Důvodem by mohla být metrika, ale i například kladení většího důrazu na rodinnou ideologii než na jednotlivce (Kruschwitz 2002, 38).

Agnomen *Barbatus* není pro *Lucia* literárně doloženo, můžeme ho najít už pouze v elogiu *Barbatova* syna (*filios Barbati*) (Kruschwitz 2002, 39).

Gnaivod > Gnaeō: v klas. lat. se rozšířil diftong *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1) a vypadnul polovokál *u* před *o* a *u* (Pultrová a kol. 2006, 42). Také starší ablativ singuláru s koncovým *-od* se přibližně v pol. 3. stol. př. n. l. změnil na *-o* (Meiser 2010 § 94.7).

fortis vir sapiensque: charakteristika zesnulého, bližší popis elogium nabízí pouze k termínu *fortis*, termín *sapiens* je ponechán stranou. Z literárních pramenů je patrné, že jde o vlastnosti, které byly v době římské republiky společností u důležitých osobností politického života vyžadovány (Kruschwitz 2002, 39–40).

Příklonka *-que* je na nápisech před druhou punskou válkou skoro jedinou užívanou z latinských slučovacích částic (až později se prosazují i *et* a *ac* / *atque*) (Kruschwitz 2002, 40).

quoius > cuius: zachována původní skupina *quo-* (Pultrová a kol. 2006, 78).

forma virtutei parisuma > forma virtūtī parissima: u dativního *virtutei* v klas. lat. proběhla monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 96.5); u *parisuma* vidíme kolísání vokálů *u* / *i* před labiálou (Meiser 2010 § 52.3), klasické zdvojené *ss* je zde psáno jako jednoduché *s*, zdvojené psaní souhlásek se tedy buď ještě vůbec nezačalo používat, nebo se zatím neprosadilo (Kruschwitz 2002, 41).

Tato část elogia (i s předchozím půlveršem *fortis vir sapiensque*) vychvaluje, že v zesnulém se snoubila statečnost, fyzický půvab i intelekt a připomíná nám tak řecký ideál *καλοκαγαθία* [kalokagathia] (Conte 2003, 38).

Vzácný je tvar superlativu od adjektiva *par*; v latinské literatuře ho můžeme nalézt pouze na dvou dalších místech (Plaut. *Curc.* 506; Gell. 20.1.34) (Kruschwitz 2002, 41).

consol censor aidilis > cōnsul, cēnsor, aedilis: u *consol* v klas. lat. zúžení vokálu *o* > *u* před skupinou *l* + konsonant (Pultrová a kol. 2006, 37); u *aidilis* rozšíření diftongu *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1).

Úřady jsou totožně vyjmenovány i na počátku čtvrtého verše následujícího (synova) elogia (viz níže kap. 4.2.1 – CIL 32). Nejsou uvedeny v chronologickém

pořadí, patrné je upozadění aedility ve prospěch konzulátu a cenzury. Důvod by mohl být metrický, v prozaické části nápisu následujícího (synova) elogia (CIL 31) je totiž pořadí úřadů dodrženo (srov. Kruschwitz 2002, 42–43).

quei fuit apud vos > quī fuit apud vōs: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* v zájmenu *quī* (Meiser 2010 § 47.2).

Pokračování čtvrtého verše obou elogií (CIL 30 i CIL 32) je rovněž téměř shodné, s výjimkou zájmena *quei*, které zde uvozuje vztažnou větu, v synově elogiu je nahrazeno ukazovacím zájmenem *hic*.

Patrná je inverze zájmena *quei* ve prospěch zdůraznění konkrétních úřadů, především konzulátu; činy z tohoto období jsou oceňovány v závěrečných dvou verších.

Nápis oslovuje osobním zájmenem *vos* čtenáře. Je to dokladem, že elogium muselo být alespoň nějakým způsobem přístupné veřejnosti, aby splnilo svůj účel (Kruschwitz 2002, 44).

Taurasia Cisauna Samnio cepit > Taurasiam, Cisaunam (in) Samnio cepit: koncové *-m* (u *Taurasia* (a) *Cisauna*) nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1), jedná se o akuzativní předměty ke slovesu *cepit*.

Problém představuje interpretace pádu slova *Samnio*, nabízejí se hned čtyři možnosti:

1. dativ („vzal Samniu Taurasii (a) Cisaunu“) – tato možnost, ač nepravděpodobná, se z čistě gramatického hlediska jeví též jako přípustná. Wachter (1987, 309) uvádí, že v tomto případě by ale byla do textu pro lepší pochopení dodána předložka *a* i přesto by se prý jednalo o značně „nelatinskou“ konstrukci, kde by místo oblasti (*Samnio*) měli být zmíněni spíše obyvatelé („dobył od Samnitů...“).
2. akuzativ („dobył Taurasii (a) Cisaunu, (zkrátka celé) Samnium“) – varianta podporovaná Kruschwitzem (2002, 45). Pojem *Samnio* by podle něj měl sloužit ke shrnutí první poloviny verše, což je jev poměrně typický pro saturnskou poezii (srov. pojem *gloria* – CIL 33, kap. 4.3.2). Slabým místem této interpretace je ale známý historický fakt, že Barbatu rozhodně celé

Samnium nedobyl. Kruschwitz (2002, 45) se to snaží vysvětlit domněnkou, že autor elogia se rozhodl neuvést ke slovu zpřesňující koncovku (-m / -d) záměrně, aby tím naznačil, že Barbatus se sice snažil zabrat celé území Samnia, ale měl pouze dílčí úspěchy. Osobně tuto hypotézu považuji za překombinovanou. Navíc si myslím, že tvrzení o dobytí celého Samnia by Barbatovi jakožto přehnané mohlo spíš uškodit; interpretace slov *Taurasia Cisauna* je sice nejasná (viz níže), ale zřejmě šlo o jedno nebo dvě města z mnoha, která v Samniu mohla být. Wachter (1987, 308–309) nicméně též podporuje variantu akuzativu.

3. ablativ odluky („dobyhl na Samniu Taurasii (a) Cisaunu“) – uvádí jako možnou variantu Kruschwitz (2002, 45), sám se však přiklání k akuzativu.
4. ablativ místní („dobyhl Taurasii (a) Cisaunu v Samniu“) – tuto variantu podporují např. Lommatzsch (1918, 378) a Pultrová a kol. (2006, 77), která ve svém převodu elogia do klasické latiny navíc doplňuje předložku <in>. Bezpředložkový ablativ místní se v klasické latině používá pouze u názvů měst a menších ostrovů 3. deklinace (u 1. a 2. deklinace, do které patří i *Samnium*, se používá starý pád lokál tvarově shodný s genitivem) (Novotný 1957 § 114). Novotný (1955 § 683, 684) nicméně dokládá, že „velmi volné je užívání ablativu loci u básníků“ a „zřídka bývá ablativ loci bez *in* u jmen zemí“, s touto variantou počítám i já.

subigit: změna časů, konkrétně přechod od perfekta (*cepit*) k historickému přítentiu; v rané latinské poezii není tato změna ničím neobvyklým (Kruschwitz 2002, 44).

omne Loucanam > omnem Lūcānam: u *omne* koncové -m nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1); slovo *Loucanam* je naopak jediným případem v elogiu, kde je koncové -m zachováno. U *Loucanam* proběhla v klas. lat. monoftongizace diftongu *ou* > *ū* (Meiser 2010 § 47.6), srov. však výše osobní jméno *Lucius*, kde je již v nápise tato monoftongizace provedena i zapsána.

Slovo *Loucanam* se dá chápat buď jako adjektivum, přičemž se předpokládá domyšlení slova jako např. *terram* („lukánskou zemi“) (Kruschwitz 2002, 46), nebo jako substantivum *Loucaniam*, kde bylo *i* vysloveno oslabeně a v písmu

vynecháno. Radke (1991, 76) to přirovnává k Vergiliovu trojslabičnému čtení zeměpisného názvu *Lavinia* (Aeneis 1.2).

opsides > obsidēs: skupina *-ps-* je zde zapsána foneticky, oproti klasickému pravopisu, který u této předpony preferuje psaní *ob-*. Srov. k této předponě Novotný 1946 § 121.

abdoucit > abdūcit: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ou* > *ū* (Meiser 2010 § 47.6).

4.1.3 Historický komentář

Lucius Cornelius Scipio Barbatus zastával konzulát pro rok 298 př. n. l., jeho kolegou v úřadu byl Gnaeus Fulvius Maximus Centumalus. Jediným dochovaným pramenem k roku jeho konzulátu jsou Dějiny od Livia, konkrétně knihy 10, 11 a 12 (Lommatszsch 1918, 378). Elogium zmiňuje pouze činy, které Barbatus vykonal za svého konzulátu. Ty, které vykonal po něm v letech 297 př. n. l. a 296 př. n. l. jako legát Quinta Fabia Maxima (Liv. 10.14.14; 10.25.11; 10.26.8) a v roce 293 př.n. l. jako legát Lucia Papiria Cursora (Liv. 10.40.7), elogium v tichosti pomíjí, zřejmě proto, že byl při nich Barbatus „pouze“ legátem a nikoli velitelem celé akce (Degrassi 1965a, 179; Lommatszsch 1918, 378).

Neznáme přesné roky, kdy Barbatus zastával úřady cenzora a aedila, ani nemáme bližší informace o jeho působení v těchto úřadech (Degrassi 1965a, 178). Často uváděný rok cenzury 280 př. n. l. vychází z toho, že pro tento rok není v seznamu úředníků dochováno žádné jméno. Barbatus není v záznamech ani předtím ani potom, a protože z elogia víme, že cenzorem byl, bývá mu zpravidla tento rok cenzury přidělován (Kruschwitz 2002, 34).

Je známo, že Barbatus měl nejméně dva syny, jeden z nich, Lucius Cornelius, je pohřben v téže hrobce (viz níže, CIL 31 a 32), druhý, Gnaeus Cornelius Scipio Asina, nikoliv (Kruschwitz 2002, 35). O Barbatově otci Gnaeovi, který je v nápisu zmíněn (*Gnaivod patre prognatus*), není kromě jména nic známo, jeho praenomen je zmíněno ještě ve Fasti Capitolini (tamtéž, 39).

Nejistota panuje i ohledně Barbatových vojenských činů za konzulátu. Dochovaly se nám dvě protichůdné verze narativu: jednu podává elogium, druhou Livius.

Podle Livia po vyhlášení třetí samnitské války roku 298 př. n. l. připadla Scipionovi Etrurie a jeho kolegovi Fulviovi Samnium. Scipio sice porazil Etrusky, ale o velké vítězství nad Samnity se zasloužil jeho kolega Fulvius (porazil je u Boviana a dobyl město Aufidenu). Fulvius také následně nad Samnity i Etrusky slavil triumf (Degrassi 1965a, 179).

Narativ podložený elogiem blíže rozpracovává Lommatzsch (1918, 378) a sám se k této verzi příběhu přiklání. Podle něj oběma konzulům bylo přiřknuto za provincii Samnium, přičemž Fulvius porazil Samnity u Boviana a dobyl Aufidenu, zatímco Scipio vydrancoval samnitská města Taurasii a Cisaunu. Po rozdělení Samnitů vyrazil Fulvius k Etruskům a porazil je, zatímco Scipio vedl vojsko do Lukánie a celou si ji podrobil, po přijetí rukojmích se pak vrátil do Říma. Triumf opravdu dostal jen Fulvius, Lommatzsch (tamtéž) to vysvětluje tím, že senátoři nechtěli, aby se triumfovalo nad Lukány, kteří byli oficiálně římskými spojenci.

Sporná je také topografie lokalit (*Taurasia Cisauna*), které jsou v elogiu uvedeny. Badatelé nejčastěji obě lokality považují za dvě města dobytá Barbatem. Jejich přesné umístění však zůstává dosud neznámé. Degrassi (1965a, 179) vyslovuje domněnku, že Taurasia se nacházela na území, kam byla přibližně o století později Římany přesídlena část kmene Ligurů (*Ligures Corneliani* a *Baebiani*). Lommatzsch (1918, 378) navrhuje lokalizaci Taurasia v Kampánii. Cisaunu oba považují za zcela neznámou. S velmi podnětnou hypotézou přichází D. Silvestri (cit. u Radkeho 1991, 73–74), který považuje spojení *Taurasia Cisauna* za jedno dvouslovné místní jméno. Vychází z toho, že známe dvě místa se jménem Taurasia a přívlastek Cisauna k jedné z nich by tak příhodně sloužil jako upřesnění. Silvestri odvozuje původ termínu ze složeniny *cis-Sauna* („na této straně Samnia“). Radke (tamtéž) s touto hypotézou souhlasí a sám odvozuje Cisauna od *cis-amnis* („na této straně řeky“); oba přitom počítají se záměnou hláskových skupin *-amn-* za *-aun-* (blíže viz Radke, tamtéž).

Z historického hlediska vyžaduje upřesnění i termín *subigit* v posledním verši. Ten nenaznačuje žádnou vojenskou akci do dané oblasti, Barbatus „pouze“ odvedl z Lukánie rukojmí, což je v elogiu vyjádřeno tak, že si ji „podmanil“ (Radke 1991, 75–76). Fenomén braní rukojmích (především těch vysoce postavených) Římany, který sloužil k zajištění mírových smluv, není prozatím dostatečně prozkoumán. Musel to však být proces nějakým způsobem důležitý, když je z hrstky konkrétních Barbatových činů v elogiu zmíněn právě on. Možná se tím elogium snaží podtrhnout osobnostní

kvality zesnulého a zdůraznit, že neusiloval pouze o válečné úspěchy, ale i o dosažení trvalého míru (Kruschwitz 2002, 46–47).

4.2 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona, syna Barbatova (CIL 31, 32; ILLRP 310)

Epitaf Lucia Cornelia Scipiona, Barbatova syna, se nachází na dvou deskách z albánského kamene o rozměrech 40,5 × 168,5 cm a 62 × 125 cm; ty byly přiděleny k přední straně rakve (Degrassi 1965a, 179–180). Jedna deska (CIL 31) obsahuje krátký červeně malovaný prozaický nápis. Druhá (CIL 32) je zdobena vyrytým nápisem básnického charakteru a má poškozený levý dolní i celý pravý okraj. Nápis na ní je zarovnán k levé straně a 1. řádek začíná, jak je v republikánském období běžné, o jedno písmeno více vlevo; na pravé straně chybí zakončení některých veršů (podrobněji viz jazykově-interpretací komentář níže). Písmena mají velikost 3,5 až 4,5 cm a jednotlivá slova jsou od sebe většinou oddělována tečkou (Kruschwitz 2002, 58–59).

Básnický nápis je psán saturnským veršem. Můžeme zde nalézt některé básnické prostředky typické pro tento typ poezie, např. aliteraci (*consol censor, cepit Corsica*), a hyperbaton (*honc ... viro*); Kruschwitz (2002, 61) také poukazuje na mnohonásobné použití dentálních souhlásek *d / t* v 6. verši (*dedet Tempestatebus aide mereto, reps. mereto[d]*). Toto elogium mezi ostatními elegii, která jsou psána saturnským veršem, vyniká tím, že se zde jednotlivé verše shodují s řádky nápisu.

Tématicky můžeme šest saturnských veršů rozdělit přibližně na poloviny. První část (do poloviny třetího verše) vyzdvihuje obecnou proslulost zesnulého (*duonoro optumo*) a uvádí jeho jméno. Druhá polovina poukazuje na jeho konkrétní úspěchy (úřady, činy). Samotný předěl mezi oběma polovinami je navíc podtržen přechodem z akuzativu k nominativu (Kruschwitz 2002, 67).

Zvláštností elegia je trojnásobné užití ukazovacího zájmena *hic* (*honc, hic, hec*). Wachter (1987, 322) neobvyklou četnost užívání vysvětluje nutností vytvořit kontrast mezi synovým a otcovým elogiem; pokládá to mimo jiné za důkaz toho, že synovo elogium vzniklo až po elogiu otcově (k otázce datace a časovému vztahu otcova a synova sarkofágu viz níže – kap. 4.2.3). Možná se podle něj ale mohlo jednat o kontrast i pouze vzhledem k umístění, synův hrob je totiž v hrobce umístěn na mnohem méně

nápadném místě než otcův. S tímto názorem se na základě návštěvy hrobky ztotožňuji i já. Zatímco sarkofág Barbáta je umístěn přímo naproti vchodu do hrobky a okamžitě poutá naši pozornost, sarkofág synův je „pouze“ zabudován do stěny krátké chodby, která vede k sarkofágu Barbatovu a musí tak o pozornost „bojovat“.¹⁸

4.2.1 Text¹⁹

Originál

L. Cornelio(s) L. f. Scipio
aidiles, cosol, cesor.

Honc oino ploirume cosentiont R[omane]
duonoro optumo fuise viro
Luciom Scipione. Filios Barbati
consol, censor, aidilis hic fuet a[pud vos].
Hec cepit Corsica Aleriaque urbe,
dedet Tempestatebus aide merito[d].

Převod do klasické latiny

*L(ūcius) Cornēlius L(ūcī) f(īlius) Scīpiō
aedīlis, cōsul, cēnsor.*

*Hunc ūnum plūrimī cōnsentiunt Rōmānī
bonōrum optimum fuisse virum
Lūcium Scīpiōnem. Fīlius Barbātī
cōsul, cēnsor, aedīlis hic fuit a[pud vōs].
Hic cēpit Corsicam Aleriamque urbem,
dedit Tempestātibus aedem meritō.*

Překlad

Lucius Cornelius Scipio, syn Luciův,
aedil, konzul, cenzor.

O tomto jediném muži, Luciu Scipionovi, se většina Římanů shoduje,
že byl nejlepším z aristokratů.

Tento syn Barbatův
byl u vás konzulem, cenzorem a aedilem.
Dobyl Korsiku a město Alerii,
po zásluze věnoval chrám Bohyním počasí.

4.2.2 Jazykově-interpretací komentář

Cornelio > Cornēlius: oslabení koncového -s (Meiser 2010 § 70.3), jedná se o starší formu nom. sg., změna -os > -us proběhla ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.2).

---

18 Viz Obrázek 6.

19 Faksimile viz Obrázek 8.

aidiles > aedīlis: v klas. lat. proběhlo rozšíření diftongu *ai* > *ae* (Meiser 2010 § 47.1) a zúžení vokálu *e* na *i* v koncové zavřené slabice (Pultrová a kol. 2006, 36).

cosol, cesor > cōnsul, cēnsor: nosovka před *s* v archaické latině vypadává, předcházející vokál byl pravděpodobně v důsledku toho zdložen, v klasické latině se původní *n* opět píše (Pultrová a kol. 2006, 42).

honc (viro) > hunc (virum): v klas. lat. zúžení vokálu *o* > *u* v zavřené slabice (Pultrová a kol. 2006, 36). Společně s následujícím *oino* toto ukazovací zájmeno blíže specifikuje slovo *viro*, které se však nachází až na samém konci dalšího verše, jedná se tedy o krajní formu hyperbata.

Stejnými slovy jako tato část nápisu (*Honc oino ploirume cosentiont...*) začíná i elogium Aula Atilia Calatina / Caiatina (konzula z let 258 a 254 př. n. l.), které máme zachováno u Cicerona (Cat. mai. 61) a které cituji níže u slova *R[omane]*. Podle Degrassiho (1965a, 180) tento fakt dokládá, že tvůrci epitafních básní neoplývali příliš velkým básnickým nadáním.

oino > ūnum: v klas. lat. monoftongizace diftongu *oi* > *ū* (Meiser 2010 § 47,3), koncové *-m* nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1). Patrný je výrazný kontrast mezi spojeními *oino viro* a *plourume R[omane]* (Kruschwitz 2002, 61).

plourume > plūrimī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *oi* > *ū* (Meiser 2010 § 47.3), Wachter (1987, 313–314) uvádí, že diftong *oi* se mohl udržet déle než ostatní diftongy (*ei*, *ou*), protože rozdíl mezi hláskami *o* a *i* je větší než mezi hláskami jiných diftongů. Dále vidíme kolísání vokálů *u* / *i* před labiálou (Meiser 2010 § 52.3).

Poslední hlásku ve shodě s většinou badatelů interpretuji jako *ī* a celé slovo jako adjektivum a shodný přívlastek k *R[omane]*. V tomto případě bychom sice na nápisu za běžných okolností očekávali koncovku *-ei*, Pultrová a kol. (2006, 33) však uvádějí, že tento způsob zápisu jednoduchým *e* je také přípustný a „dokládá zavřenou výslovnost dlouhého vokálu *ē*“.

Zápis *plourume* nelze navzdory koncovce chápat jako adverbium, protože superlativ od adverbia *multum* zní nepravidelně *plurimum* (Novotný 1957 § 72).

cosentiont > cōnsentiunt: nosovka před *s* v archaické latině vypadává, předcházející vokál byl pravděpodobně v důsledku toho zdloužen, v klasické latině se původní *n* opět píše (Pultrová a kol. 2006, 42), v klas. lat. zúžení vokálu *o* > *u* v koncové zavřené slabice (Pultrová a kol. 2006, 36–37).

R[omane] / R[omai] > R[ōmānī] / R[omae]: nepanuje shoda v doplnění tohoto slova.

Jednou z možností je doplnění *R[omai]*, tedy „v Římě“, které preferují např. Lommatzsch (1918, 379), Hamp (1993, 158) či Pultrová a kol. (2006, 80). Počítá se přitom se starší podobou diftongu *ai*, který se v klas. lat. rozšířil na *aē* (Meiser 2010 § 47.1).

Převládá ale doplnění *R[omane]*, ke koncovce viz *plourume* výše. Hlavním důvodem je, že obdobné spojení se objevuje i ve výše zmiňovaném epitafu konzula Aula Atilia Calatina / Caiatina, který je pohřben poblíž hrobky Scipionů. Na jeho epitafu (citovaném u Cicerona: Cat. mai. 61) můžeme nalézt formuli:

Hunc unum plurimae consentiunt gentes populi primarium fuisse virum.

„O tomto jednom muži se většina národů shoduje, že byl nejlepším z lidu.“²⁰

Jako paralelu k *plurimae gentes* bychom pak v tomto elogiu očekávali *plurimi Romani*. K doplnění *Romani* se na základě této analogie přikláním i já.

Kruschwitz (2002, 64) zmiňuje, že doplnění *Romani* se hodí lépe i s ohledem na oslovení Římanů ve čtvrtém verši (*apud vos*) a také kvůli konvencím saturnské poezie (na koncích obou polovin prvního verše se nacházejí dvě slova syntakticky patřící k sobě).

duonoro optumo > bonōrum optimum: u *duonoro* původní skupina *du-* (namísto *b-*), udržela se přibližně do pol. 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 77.2); u *optumo* kolísání vokálů *u* / *i* před labiálou (Meiser 2010 § 52.3); koncová *-m* nepsána kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

Hamp (1993, 159) nabízí hlubší interpretaci slova *bonus*, kterou přejímám i já; považuje adjektivum za substantivizované s významem „člověk s vážností a

---

20 Uvádím vlastní překlad.

společenským postavením“, překládá ve smyslu „Většina v Římě se shoduje, že tento muž, L. Scipio, byl zcela nejlepším z aristokratů“. Obdobně termín interpretuje i Kruschwitz (2002, 60; 65), uvádí, že pro termín *boni* máme doložený dvojí význam, může označovat buď „statečné muže“, anebo konzervativní aristokratickou třídu. V elogiu se podle něj možná počítá s oběma těmito významy (doslovným i politicky zabarveným); mohlo by se jednat i o slovní hříčku, která byla typická pro helénistickou poezii.

fuisse > fuisse: klasické zdvojené *ss* je psáno jako jednoduché *s*; srov. *parisuma* v předchozím elogiu (kap. 4.1.2 – CIL 30).

viro > virum: starší tvar ak. sg., změna *-o(m)* na klasické *-um* ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.5), koncové *-m* nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

Hamp (1993, 158) uvádí jako možnou interpretaci i archaický genitiv plurálu. Překlad by pak zněl: „O tomto jediném, Luciu Scipionovi, se většina Římanů shoduje, že byl nejlepším z dobrých mužů / aristokratů“. Sám ale tuto variantu hned zavrhuje, protože novější koncovka *-orum* se v elogiu už vyskytuje a není tedy podle něj důvod uvádět pro stejný pád koncovku jinou.

Na *viro* kromě ukazovacího zájmena *hunc* a slova *oino* navazuje i jméno zesnulého *Luciom Scipione*.

Kruschwitz (2002, 60; 66) doplňuje za slovo *viro* na závěr druhého verše ještě rodové jméno *Cor[nelio]*, které v nápise jinak chybí; toto doplnění však není u jiných badatelů uvedeno a ani já ho výše neuvádím.

Luciom > Lūcium: starší forma ak. sg., změna *-o(m)* na klasické *-um* ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.5).

Scipione > Scīpiōnem: koncové *-m* nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

filios Barbati > filius Barbati: starší forma nom. sg., změna *-os > -us* ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.2).

Hamp (1993, 160) upozorňuje na zvláštní syntaktický přelom uprostřed verše, který jinde v elogiu nemá obdoby. Neobvyklost vysvětluje nepozorností

kameníka, který poupravil básníkem zadanou konstrukci *Lucio(m) Scipione(m) filio(m) Barbati*. Překlad této hypotetické původní verze by pak zněl: „O tomto jediném muži, Luciu Scipionovi, synovi Barbata, ...“. Tím by se druhá polovina třetího verše syntakticky připojila k verši prvnímú a druhému.

Kruschwitz (2002, 66) však nepovažuje takovéto zjednodušení syntaxe za nutné a odkazuje přitom už na Livia Andronica (podrobněji viz tamtéž), u kterého můžeme začátek věty hned za cézurou v saturnském verši rovněž nalézt.

Já se opírám o Degrassiho edici elogia a Hampovu hypotézu, ač ji považuji za smysluplnou, do svého překladu nepřejímám.

consol > cōnsul: v klas. lat. zúžení vokálu *o* > *u* před skupinou *l* + konsonant (Pultrová a kol. 2006, 37).

aidilis > aedīlis: v klas. lat. rozšíření diftongu *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1).

hic fuet a[puđ vos] > hic fuit a[puđ vōs]: v klas. lat. zúžení vokálu *e* > *i* v koncové zavřené slabice (*fuet* > *fuit*) (Pultrová a kol. 2006, 36).

Doplnění *a[puđ vos]* mají všichni badatelé a zdá se nesporné, protože je provedeno podle téměř shodného čtvrtého verše v předchozím elogiu (kap. 4.1.1 – CIL 30).

Kruschwitz (2002, 60) zde překládá *hic* nikoli jako nom. sg. mask. ukazovacího zájmena, ale jako příslovce „tady“. V případě takového překladu je ale nezbytné nedělat změny v konstrukci věty, které navrhuje Hamp výše (tedy neměnit *filios Barbati* na *filiom Barbati*), protože *filios* v případě chápání *hic* jako příslovce musí sloužit jako podmět věty.

hec > hic: zápis *hec* je problematický, obvykle se interpretuje jako ukazovací zájmeno *hic*. To má v klas. lat. krátkou samohlásku, která podle Hampa (1991, 157) vznikla až analogií se zájmeny *ille*, *iste*, *is*. Sám pak považuje *hec* za zápis pro *heic*, starší verzi tohoto zájmena (srov. výše zápis koncovky *-ei* u *ploirume*).

Kruschwitz (2002, 67) podporuje názor Wachtera (1987, 322), že ukazovacím zájmenem *hec* se zdůrazňuje vymezení syna vůči otci.

cepit Corsica Aleriaque urbe > cepit Corsicam Aleriamque urbem: koncové *-m* nepsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

Doplnění tohoto verše substantivem v ablativu (*clasiid, pugnandod*) navrhovaná staršími badateli považuje Kruschwitz (2002, 68) za bezdůvodná, i vzhledem ke srovnání s 5. veršem předchozího elogia (CIL 30; *Taurasia Cisauna Samnio cepit*), který je též bez doplnění.

dedet Tempestatebus aide > dedit Tempestātibus aedem: u *dedet* i *Tempestatebus* došlo v klas. lat. k zúžení vokálu *e* na *i* (Meiser 2010 § 52.1); u *aide* došlo k rozšíření diftongu *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1), koncové *-m* je zde nezapsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

mereto[d] > meritō: v klas. lat. zúžení vokálu *e* na *i* (Meiser 2010 § 52.1), starší koncovka abl. sg. *-od* se změnila přibližně v pol. 3. stol. př. n. l. na *-o* (Meiser 2010 § 94.7). Někteří autoři ale doplnění ablativní koncovky *-d* zamítají. Kruschwitz (2002, 69) například uvádí, že není důvod tvrdit, že koncové *-d* vypadlo kvůli poškození kamene, protože dokladů pro *mereto* / *merito* máme v CIL I² zhruba třikrát více než pro *meretod* / *meritod*.

Termín *merito* a jeho varianty se na zasvěcovacích nápisech objevují často; vyjadřuje představu, že božstvo splnilo svůj díl dohody, kterou s ním uzavřel smrtelník skrze *votum* (zaslíbení), a tak dostává slíbený dar (Kruschwitz tamtéž).

4.2.3 Historický komentář

Lucius, jak máme doloženo ve *Fasti consulares et triumphales Capitolini*, byl konzulem roku 259 př. n. l. a cenzorem roku 258 př. n. l.; nevíme, v jakém roce zastával úřad aedila, o kterém víme z elogia (Degrassi 1965a, 180). Jeho kolegou při konzulátu byl Gaius Aquillius Florus (Lommatzsch 1918, 379).

K Luciovu životu z antických pramenů²¹ víme, že za svého konzulátu v době první punské války připlul s loďstvem ke Korsice, dobyl její hlavní město Alerii a celý ostrov si podrobil. Pak obrátil směr na Sardinii, narazil na flotilu Kartáginců, a když ji zahnal, aniž došlo k bitvě, obsadil přístavní město Olbii. Po příchodu punského vojska však byl nucen se s nepořízenou vrátit do Říma. Roku 260 př. n. l. ale přesto slavil

²¹ Výčet viz Lommatzsch 1918, 379.

triumf *de Poenis et Sardinia et Corsica* („nad Puny a Sardinii a Korsikou“) (Lommatzsch 1918, 379; Kruschwitz 2002, 59).

Je patrné, že elogium některé důležité části tohoto narativu opomíjí, např. přesun na Sardinii a obsazení Olbie po dobytí Korsiky, to je však vzhledem ke konečnému neúspěchu této akce pochopitelné; více zarážející je nezmnění získaného triumfu (Lommatzsch 1918, 379).

V posledním verši elogia se dozvídáme, že Scipio zasvětil nový chrám Tempestátám (římským bohyním počasí), tutéž událost zmiňuje více než o dvě století později i básník Ovidius ve svém díle *Fasti* (6.193–4) a časově ji přiřazuje k červnovým kalendám:

*Te quoque, Tempestatas, meritam delubra fatemur, / cum paene est Corsis
obruta classis aquis.*

„Přiznáváme, že i ty, bohyně počasí, sis zasloužila svatyni, / když flotila
byla téměř zaplavena korsickými vodami.“²²

Okolnosti založení chrámu a jeho přesné umístění nejsou známy, ani nevíme, co přesně Ovidius myslel svými verši (Kruschwitz 2002, 68). Pouze Lommatzsch (1918, 379) vyjadřuje přesvědčení, že se chrám nacházel někde nedaleko scipionské hrobky. Zasvěcování chrámů zbožštělým blahodárným silám celkově odpovídá praxi 3. stol. př. n. l. (Kruschwitz 2002, 69).

Nyní, když jsme si představili elogia otce i syna, se zaměříme na problém datování všech čtyř nápisů (CIL 29, 30, 31 a 32) a alespoň přibližné časové určení jejich vzájemného vztahu.

Datací elogií Barbata a jeho syna se badatelé zabývají déle než 150 let (Kruschwitz 1998, 273). Už v polovině 19. stol. se objevily kvůli užití zdánlivě starších hláskových jevů i pravopisných detailů v synově elgiu první pochybnosti ohledně chronologického pořadí elogií. Ritschl (1878, 222; 226) na základě těchto jevů uvádí, že starší je elogium synovo (CIL 32), které podle něj vzniklo okolo roku 230 př. n. l. bezprostředně po jeho smrti. Barbatův sarkofág byl podle něj původně ozdoben pouze kratším prozaickým nápisem (CIL 29), který byl ze všech nápisů v hrobce nejstarší, Barbatovo elogium v saturnských verších (CIL 30) bylo na sarkofág vytesáno až dodatečně po elgiu synově, aby za ním otec nebyl upozaděn.

---

²² Uvádím vlastní překlad.

Ritschlova teorie našla své stoupence; následují ji například Lommatzsch (1918, 378) či Degrassi (1965a, 178–180), oba shodně pokládají první část Barbatova nápisu (CIL 29) za nejstarší nápis v hrobce, pak však podle nich následují oba nápisy synovy a až nakonec Barbatovo elogium (CIL 30). Do krajnosti dovedl Ritschlovu teorii Saladino (1970, 14), který Barbatův sarkofág, tentokrát včetně obou nápisů, klade až do 3. čtvrtiny 2. stol. př. n. l., více než století po Barbatově smrti.

Úplně novou teorii představil Wachter (1987, 306–308), který přišel po přezkoumání elogií s tvrzením, že neexistují žádné jazykové ani epigrafické důvody, které by dokazovaly, že otcovo elogium je mladší než synovo. Snažil se také ukázat, že v Barbatově elogiu se neobjevuje nic, co by bránilo jeho zařazení do doby okolo roku 260 př. n. l., tedy Barbatovy předpokládané smrti. Tuto teorii záhy přejali i další badatelé, například Radke (1991, 70).

Na souhrnnou analýzu historických, epigrafických a jazykových jevů obou elogií se zaměřil Kruschwitz (1998). Z jeho výzkumu vyplývá, že ani pro jedno z elogií nemůžeme určit přesné datum vzniku, ale pouze jakýsi časový interval. Tyto časové intervaly jsou pro elogium Barbatovo zhruba 270–150 př. n. l., pro elogium jeho syna zhruba 230–150 př. n. l. Nejstarší možné datování představuje v obou případech pravděpodobná doba úmrtí dotyčného zesnulého. Nejzazší možné datum vzniku obou elogií je stanoveno na základě zániku některých jazykových, respektive pravopisných jevů, které se v elogiích vyskytují, zejména jde o zápisy *-ol-* v otcově elogiu (Kruschwitz 1998, 281), *-oi-* a *duonoro* v elogiu synově (tamtéž, 283–284), a také jevů epigrafických, jako jsou starší tvary písmen P a L (tamtéž, 278). I když podle Kruschwitze (tamtéž, 284) už nelze tyto časové intervaly na základě samotného materiálu příliš zužovat, za nepravděpodobnější dobu vzniku u obou elogií udává zkrátka dobu úmrtí zesnulých. Tu odhaduje přibližně na zmíněné roky 270 př. n. l. pro Barbata a 230 př. n. l. pro jeho syna, za předpokladu, že se oba dožili průměrného věku.

Kruschwitz na rozdíl od skupiny Ritschlových následovníků předpokládá vždy stejného vyhotovujícího řemeslníka a tedy i stejnou dobu vzniku pro každou z dvojic nápisů, kterými jsou epitafy tvořeny (tamtéž, 279). Stejného názoru je i Wachter (1987, 341), který vysvětluje odlišnost prozaické a básnické části u obou epitafů tím, že v malovaném prozaickém nápisu byl dodržován zavedený jazykový úzus náhrobních nápisů (např. starší koncovka *-o(s)* místo *-us*), zatímco v následující básni, která je zcela

jiným literárním žánrem a ve které se uplatňuje i řecký vliv, se prosadil modernější pravopis.

4.3 Epitaf Publia Cornelia Scipiona (CIL 33; ILLRP 311)

Elogium Publia Cornelia Scipiona můžeme na základě nestálého zápisu zdvojených souhlásek²³ a odhadovaných životních dat zesnulého (viz historický komentář níže) datovat do doby okolo roku 170 př. n. l. Nápis je zaznamenán na dvoudílné sarkofágové desce z albánského kamene s celkovými rozměry 62,5 × 147,5 × 3 cm, na které zůstaly patrné stopy po pomocných liniích, které kameníkovi sloužily k označení řádků. Písmena obsahují zbytky červené barvy. Text je (s výjimkou prvního řádku, který začíná o čtyři písmena více vlevo) odsazený 37 cm od levého okraje desky a zarovnaný k levé straně. Ve středu nápisu došlo k menším ztrátám (z důvodu poškození levého horního okraje pravé poloviny desky), ztracená písmena ale mohou být díky kontextu bez potíží doplněna (Kruschwitz 2002, 70–71).

Deska se vyznačuje dvěma zvlášť pozoruhodnými detaily: zaprvé proměnlivou velikostí písma (1. řádek má písmena velká 3,5 cm, zatímco ostatní řádky 4 až 5 cm; výjimkou je slovo *gremiu* v 7. řádku, které měří pouze 3 cm), zadruhé tím, že pouze první verš elogia má svůj vlastní řádek, zatímco následující text je psán souvisle a konce veršů jsou v něm zvýrazněny pouze větší mezerou (Kruschwitz 1999, 261–262).

Totožností autora tohoto elogia se (stejně jako u jiných elogií) badatelé většinou nezabývají, neboť se jedná o věc ryze hypotetickou; pouze Moirová uvádí, že by se mohlo jednat o slavného básníka Ennia, jenž byl rodinným přítelem Scipionů a tvořil až do roku 169 př. n. l. Jeho socha byla navíc, alespoň podle Livia (viz výše, kap. 2), umístěna společně se sochami Scipiona Afrikána a jeho bratra Lucia ve výklencích rodinné hrobky (Moir 1986, 266).

Vzhledem k užitým básnickým prostředkům, výběru slov a jejich umístění je zřejmé, že elogium je psáno v saturnských verších. Mezi nejvýraznější básnické prostředky vyskytující se v elogiu řadíme výběrově: aliterace (*longa licuisset, facile facteis, Publi prognatum Publio*), homoioteleuta (*Dialis flaminis, omnia brevia*) a

---

²³ *Gesistei, licuisset, superases* a naproti tomu *essent, terra*.

hyperbata (*tua ... omnia, in longa ... vita*). Nápadné je dále „zkřížení“ jména zesnulého.²⁴ Typická je pro saturnskou poezii struktura 3. verše, v němž druhý půlverš (*gloria atque ingenium*) tvoří shrnutí prvního (*honos, fama, virtusque*). Strukturu ideálního saturnského verše pak ukazuje počtem slov, slabik i uspořádáním verš 7 (Kruschwitz 2002, 86).

V centru elogia stojí jak formálně, tak tematicky 4. verš (podmínková věta). Celkově lze základní strukturu nápisu rozdělit na čtyři části. První verš má jako jediný samostatný řádek a zdá se, jako by oslovoval zemřelého. Druhý a třetí se zabývá krátkostí života, čtvrtý a pátý vytváří hypotézu o nevyužitém potenciálu zemřelého. Verše šest a sedm odkrývají celé jméno zesnulého a zdůrazňují jeho přijetí zemí (Kruschwitz 2002, 74).

Objevuje se hypotéza, že první řádek byl k elogiu dodán až v pozdější době. Já však pro to nevidím žádný důvod a přikláním se ke Kruschwitzově (1999, 262) tvrzení, že první řádek nevykazuje žádné odlišnosti ve zpracování od zbytku textu (srov. faksimili v příloze) a respektuje i běžnou praxi kameníků z republikánského období: vysunutí prvního řádku více vlevo.

4.3.1 Text²⁵

Originál

Quei apice insigne Dial[is fl]aminis gessiste
mors perfec[it] tua ut essent omnia brevia,
honos, fama, virtusque gloria atque ingenium.
Quibus sei in longa licuisset tibi utier vita,
facile facteis superases gloriam maiorum.
Qua re lubens te in gremiu, Scipio, recipit
terra, Publi, prognatum Publio, Corneli.

Převod do klasické latiny

*Quī apicem īnsigne Diāl[is fl]āminis gessistī
mors perfēc[it] tua ut essent omnia brevia,
honor, fāma virtūsque, glōria atque ingenium.
Quibus sī in longā licuisset tibi ūtī vītā,
facile factīs superāvissēs glōriam māiōrum.
Quā rē libēns tē in gremium, Scīpiō, recipit
terra, Publī, prōgnātum Publiō, Cornēlī.*

Překlad

Tobě, který jsi nosil čepce jakožto odznak flamina Jovova,
smrt způsobila, že všechno tvé trvalo krátce,

²⁴ Jednotlivé části jména jsou navíc na kameni vyryty tak, aby od sebe byly co nejvzdálenější (začátek a konec 8. řádku, konec 9.).

²⁵ Faksimile viz Obrázek 9.

čest, pověst a mužnost, sláva i nadání.

Kdybys to býval všechno mohl použít v dlouhém životě,

snadno bys byl svými činy překonal slávu předků.

Pročež tě, Publie Cornelia Scipione, synu Publiův,

ráda do klína přijímá země.

4.3.2 Jazykově-interpretací komentář

quei > quī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2).

Myšlenkově můžeme zaměnit za *tibi* (Kruschwitz 2002, 75). Složitě gramatické propojení následující vztažné věty k 2. verši je dalším dokladem původnosti prvního řádku elogia. Pokud by byl tento řádek dodán později, bylo by mnohem snazší ho bez jakýchkoliv syntaktických problémů přidat na konec (Kruschwitz 1999, 262).

apice insigne > apicem īnsigne: u *apicem* koncové *-m* nezapsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1). Výraz *apex* původně sloužil pro označení nástavce na pokrývku hlavy flaminů, později se vžil jako označení pro celý čepec. Výraz *insigne* je sémanticky a syntakticky dvojnásobný, může být chápán buď jako substantivum (*insigne*) a doplněk k *apicem* a *gessisti* s významem „odznak“, nebo jako adjektivum (*insignem*) a shodný přívlastek k *apicem* ve významu „význačný, výjimečný“.²⁶ Ze dvou důvodů převládá názor, že se jedná o substantivum: zaprvé, nikde jinde nemáme doloženo adjektivum *insignis* jako kvalitativní určení k pojmu *apex*, zatímco ve smyslu bližšího vysvětlení doplňkem ano; zadruhé, již Ennius používal pojem *insigne* (ve smyslu „koruna“) v souvislosti s pokrývkami hlavy vysoce postavených osobností (Kruschwitz 2002, 75–76).

Dialis flaminis: inverze obvyklého pořadí slov (*flamen Dialis*) a tím pádem důraz na slovo *Dialis*, možná kvůli potřebám metra (Kruschwitz 2002, 76).

gesistei > gessistī: klasické zdvojené *ss* je zapsáno jako jednoduché *s*²⁷ (Meiser 2010 § 39.2); v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2).

---

26 Takto jako přívlastek shodný překládá Maixnerová (2018, 15): „Pro tebe, který jsi nosil významnou čapku flamendiála“.

27 Stejně tak i *licuisset* (4. verš) a *superases* (5. verš).

mors perfectit: personifikace smrti; důraz podtržen vyhrocenou pozicí na samém počátku verše. Po *mors* navíc následuje sloveso naznačující aktivní působení (*perfectit*), ne jen pasivní skončení (Kruschwitz 2002, 77).

tua ... omnia: badatelé všeobecně vztahují *tua* k *omnia* a nikoli k *mors*. Inverze *ut* byla v rané latině obvyklá a objasnění *mors* slovem *tua* by bylo přebytné, zatímco nezúžení významu *omnia* slovem *tua* by bylo obsahově neúnosné (Kruschwitz 2002, 78); dodatečné vysvětlení k tomuto úseku tvoří následující (3.) verš.

honos > honor: v klas. lat. je častější tvar s koncovým *r* podle ostatních pádů, kde se projevuje rotacismus *s > r* (Meiser 2010 § 70.2). Výraz poukazuje na společenské postavení rodiny Scipionů, objevuje se i v dalších elogiích²⁸ (Kruschwitz 2002, 79). Moirová prosazuje názor, že se nejedná o *honos* pouze v abstraktním smyslu slova („čest“), ale i v konkrétním, tedy ve smyslu „úřad“; *honos* tak má poukazovat na Publiův flaminát, popřípadě augurát (Moir 1986, 265). Patrně nejpravděpodobnější je domněnka, že pojem *honos* v sobě obsahuje oba tyto aspekty (Kruschwitz 2002, 81).

fama: myšleno jako *fama bona* (dobrá pověst), bez negativních konotací, pravděpodobně adaptace řeckého *εὐδοχία* [eudoxia] (Kruschwitz 2002, 80).

virtusque: popis zdatnosti zesnulého (Kruschwitz 2002, 81).

gloria: do jisté míry shrnutí pojmů *honos* a *fama*; byla spjata s rodinným původem (Kruschwitz 2002, 80) (srov. dále v elgiu *gloriam maiorum*).

ingenium: zřejmě se jedná o synonymum k pojmům *sapientia* či *intellectus* (Kruschwitz 2002, 82).

Na epitafech to byl neobvyklý pojem,²⁹ nikdy také nezískal vážený status termínu *virtus*, protože byl otevřen mnoha různým novým chápáním: mimo jiné mohl označovat dovednosti jako malování, zpěv či šerm (Tatum 1988, 254).

sei > sī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei > ī* (Meiser 2010 § 47.2).

---

28 CIL 34 a CIL 38.

29 V CIL I² a CIL VI je užit pojem *ingenium* celkem 17 ×, v 10 případech v souvislosti s předčasnou smrtí (Tatum 1988, 254).

in longa ... vita: kontrast mezi pojmy *mors* a *vita*; zatímco *mors* je zmíněna dříve a také na začátku nového verše, *vita* je na konci řádku i verše (Kruschwitz 2002, 82).

utier > ūtī: starší koncovka pasivního infinitivu u sloves 3. konjugace *-ier* se v klas. lat. mění na *-ī* (Meiser 2010 § 147.2); později se vyskytuje už pouze v právních textech nebo jako poetismus (Kruschwitz 2002, 82).

facile: zdůraznění jistoty, že by Publius předčil své předky.

facteis > factīs: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2); *facta* jsou zde vnímána jako prostředky k získání *gloria* (Kruschwitz 2002, 83).

superases (superāvissēs): stažení hlásek ve tvaru perfekta; v republikánských nápisech spíše výjimečné (Kruschwitz 2002, 83).

terra: personifikace země; pojem *terra* typicky slouží jako synonymum pro místo pohřbu, tedy i sarkofág (Kruschwitz 2002, 84).

recipit: výrazná změna času oproti předchozím veršům (z minulosti do přítomnosti) je nejlépe vysvětlitelná situací, kterou se snaží elogium navodit; poslední dvojverší má totiž pravděpodobně budit dojem pohřební promluvy k zesnulému (Kruschwitz 2002, 84).

gremiu > gremium: koncové *-m* nezapsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1). V raně republikánské poezii nacházíme představu matky země, která zemřelé bere zpět k sobě (Kruschwitz 2002, 84).

prognatum Publio: stylisticky nápadné užití akuzativu v řadě vokativů; syntakticky napojeno na *te* z předchozího verše (Kruschwitz 2002, 85).

4.3.3 Historický komentář

Spolehlivá identifikace Publia Cornelia Scipiona nám stále uniká a s velkou pravděpodobností zůstane navždy skryta. Přesto si však uvedeme a porovnáme tři hlavní kandidáty na subjekt epitafu: Jovova flamina Gnaea Cornelia Scipiona, Afrikánova vnuka Publia Cornelia Scipiona a nejpravděpodobnějšího kandidáta Afrikánova syna Publia Cornelia Scipiona.

Gnaeus Cornelius Scipio byl, jak podává neúplná zpráva z Livia,³⁰ flaminem Jovovým pro rok 174 př. n. l. Jeho přesná identifikace ale zatím není známa, protože žádný Gnaeus z rodu Scipionů této charakteristice neodpovídá. Vyskytly se domněnky, že se jedná o Afrikánova syna Publia a chyba v praenomenu byla způsobena pozdější písařskou chybou. Podle dvou pasáží z Valeria Maxima³¹ se dá Gnaeus ztotožnit také s mladším Afrikánovým synem Luciem, přičemž jeho starší bratr Publius měl zastávat úřad flamina buď bezprostředně před ním, nebo po něm (Goldberg 2015, 344–346).

Pravděpodobnějším kandidátem je Afrikánův hypotetický vnuk Publius: zejména kvůli zmínce o mládí v epitafu se objevil názor, že se nápis nevztahuje k Afrikánovu synu Publiovi (viz níže), ale k synovi tohoto Publia, jménem rovněž Publiovi. Právě kvůli jeho předčasné smrti měl být jeho otec Publius donucen adoptovat Scipiona Aemiliana. Pro tohoto mladšího z Publiů (Afrikánova vnuka) svědčí také dochované Ciceronovy zprávy (viz níže), které Publia staršího (Afrikánova syna) popisují jako člověka chatrného zdraví, což neodpovídá vlastnostem líčeným na epitafu. Podle této hypotézy se měl Afrikánův vnuk narodit mezi lety 195 a 192 př. n. l., dále být roku 176 př. n. l. (kdy je mezi kapitolami 41.18 a 41.19 mezera v Liviovi) přijat do úřadu flamina a zemřít roku 175 př. n. l., po méně než dvou letech v úřadu (opět mezera v Liviovi, tentokrát mezi kapitolami 41.20 a 41.21). Po jeho smrti roku 174 př. n. l. pak mohl jeho otec Publius adoptovat tehdy jedenáctiletého Scipiona Aemiliana (Sumner 1972, 36).

Identifikace zesnulého jako Afrikánova vnuka, i když zdánlivě zdárně řeší rozpor mezi Ciceronovými zprávami (viz níže) a tvrzeními epitafu, má však podle mého názoru také mnohá úskalí, především staví na přílišné hypotetičnosti. Nemáme totiž ani informaci, že by Afrikánův syn Publius měl vlastní děti (Goldberg 2015, 344); a také příliš nedává smysl, proč by měl mladý Publius (který na rozdíl od svého otce zřejmě neměl chatrné zdraví) vykonávat úřad flamina, který epitaf zmiňuje. Tento úřad s sebou totiž nesl řadu omezení: flamen například nesměl opustit Řím, složit přísahu ani pohlédnout na mrtvé tělo. Pokud by byl mladý Publius flaminem, bylo by pro něj velmi obtížné či spíše nemožné zastávat senátorský úřad či být vojákem a nemohl by tedy využít svůj skvělý potenciál, který epitaf opěvuje. Jediná přijatelná možnost je, že by na

---

30 *Flamen Dialis est Cn. Cornelius.* (Liv. 41.28)

31 Val. Max. 3.5.1 a 4.5.3.

něj byl flaminát uvalen pontifikem maximem³² jako akt politického nepřátelství; pak by však jistě úřad nebyl oslavován na epitafu (Moir 1986, 265).

Třetím kandidátem na subjekt epitafu je Afrikánův nejstarší syn Publius.³³ Jak máme doloženo Liviem,³⁴ stal se Publius roku 180 př. n. l. augurem. Od Livia³⁵ také víme, že před rokem 168 př. n. l. adoptoval Scipiona Aemiliana, syna Lucia Aemilia Paulla (Degrassi 1965a, 182). Chybí nám ale záznamy o tom, kdy (nebo dokonce zda vůbec) zastával flaminát, který epitaf uvádí. V úvahu by vzhledem k mezerám v Liviovi připadalo období mezi lety 176 a 175 př. n. l. nebo rok 171 př. n. l. (Moir 1986, 265–266).

Údajné zastávání dvou kněžských pozic, u Livia doloženého augurátu a na epitafu vyrytého flaminátu, vzbuzuje vůči Publiovi jakožto možnému subjektu nápisu určité pochybnosti. Dvojí kněžství ale, ačkoliv vzácné, nebylo nemožné, máme doloženy čtyři osoby, které ho mezi lety 216 a 174 př. n. l. vykonávaly³⁶ (Goldberg 2015, 344). Zůstává nejasné, proč epitaf nezmiňuje také Publiův augurát. Objevuje se návrh, že k němu odkazuje pojem *honos*. Tuto interpretaci však není možné z důvodu její subjektivity verifikovat (Tatum 1988, 257).

Nyní se zaměříme na dvě Ciceronovy zprávy³⁷ o Publiovi, které nám dokládají, že ač měl Publius chatrné zdraví a nebyl politicky činný, řečnil a napsal řeckou historickou práci.

Quam fuit imbecillus P. Africani filius, is qui te (= Aemilianum) adoptavit, quam tenui aut nulla potius valetudine! Quod ni ita fuisset, alterum illud extitisset lumen civitatis; ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior accesserat. (Cicero, Cat. Mai., 35)

32 V té době M. Aemilianem Lepidem.

33 Jedná se o nejpůvodnějšího, ale zároveň už Mommsenem zpochybněného kandidáta (Lommatzsch 1918, 380); také encyklopedie Neue Pauly zpochybňuje, že se nápis epitafu váže k němu (Cornelii Scipiones 1997, 178).

34 *et augur decessit ... in locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt* (Liv. 40.42)

35 Liv. 44.44.

36 Konkrétně dvojí kněžský úřad vykonávali Q. Fabius Maximus Verrucosus, C. Servilius Geminus, Ti. Sempronius Longus a M. Pomponius Matho (Goldberg 2015, 344).

37 Cicero popisuje Publia v následujících pasážích: Cat. Mai. 35; Brut. 77 a Off. 1.121.; k citovaným úryvkům uvádím vlastní překlad.

„Jak neduživý byl syn P. Afrikána, ten, který tě (Aemiliane) adoptoval, jak chatrné, nebo spíš nijaké měl zdraví! Ale kdyby to s ním nebylo bývalo takové, byl by se stal druhým světlem vlasti; vždyť k otcově velikosti přistoupila velmi hojně duševní vzdělanost.“

Filius quidem eius (= Africani), is qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptavit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus; indicant cum oratiunculae tum historia quaedam Graeca, scripta dulcissime.
(Cicero, Brut. 77)

„Jeho (Afrikánův) syn, ten, který adoptoval tohoto mladšího Scipiona od Paula, kdyby býval silného těla, býval by se zařadil mezi přední řečníky; naznačují to jak jeho spisky, tak jakási historie napsaná velmi pěkně v řečtině.“

Kvůli výše zmíněným pasážím vznikla nejistota, zda by mohl být tento muž subjektem epitafu, který je ličen jako mladík se skvělou kariérou před sebou. Z Ciceronových zpráv je však patrné, že Afrikánův syn Publius by nikdy nemohl už kvůli svým fyzickým dispozicím vyniknout ve válečné ani politické kariéře (Moir 1986, 265).

Navzdory těmto rozporům se však i já přikláním k této tradiční identifikaci zesnulého. Afrikánův syn je jedinou historicky doloženou postavou ze všech třech kandidátů, souběh flaminátu a augurátu není v našich silách ani potvrdit, ani vyloučit. A samotné elogium, pokud ho budeme považovat za výrazně eufemizující (například v důsledku žalu Publiových příbuzných), neklade proti identifikaci Publia jako Afrikánova syna výraznější odpor.

Ohledně řešení rozporu mezi potenciálem zesnulého, vyličeným na epitafu, a omezeními, která na něj jako na flamina Jovova musela být udělena, panují dva hlavní názory.

První skupina badatelů³⁸ pokládá první řádek, kde je flaminát zmiňován, za pozdější dodatek, který se tedy v původní verzi epitafu vůbec nevyskytoval. Rozpor mezi potenciálem a flaminátem tak podle těchto badatelů vznikl až v důsledku dodatečné úpravy textu. Sám epitaf byl původně pouze otřepanou frází, která vyzdvihovala Publiův aristokratický potenciál, do jisté míry dokonce lživě, protože

---

38 Výběrově: van Sickle 1987, 53; Goldberg 2015, 344; Degrassi 1965a, 183; Lommatzsch 1918, 380.

tento potenciál by byl při flaminátu neuplatnitelný. Úřad flamina měl být na epitafu původně zamlčen z důvodu nějakých nepříjemných okolností, které ho doprovázely; konkrétně se mohlo jednat o vynucené zřeknutí se úřadu v důsledku nevyhovujícího vykonávání povinností, anebo uvalení úřadu na Publia pontifikem maximem (Tatum 1988, 255–256).

Slabinou této teorie je ale nepříliš přesvědčivé vysvětlení, proč tedy informace o flaminátu byla do epitafu dodána zpětně. Proti Coarelliho hypotéze (cit. u Moirové 1986, 265), že scipionskou hrobku o generaci později přetvořil Scipio Aemilianus na rodinné muzeum a nepříliš úspěšný život svého adoptivního otce potřeboval něčím vyznamenat, Moirová (1988, 258) příhodně argumentuje, že za jednu generaci by špatná vzpomínka na Publiův flaminát z povědomí veřejnosti zajisté nevymizela, a přidání řádku o úřadu flamina by tak zesnulému spíše uškodilo.

Pro druhou skupinu (řadíme do ní Moirovou a Tatum) není rozhodující původnost nebo nepůvodnost prvního řádku, ale spíše nalezení nové interpretace elogia s cílem odstranit významový rozpor epitafu. Moirová (1986, 266) nabízí na elogium zcela nový pohled, když posouvá pojem *facteis* na pole intelektu. V širší vzdělanosti totiž Publius skutečně snadno (*facile*) předčil svého slavného otce (viz Ciceronovy zprávy výše). Elogium by tak vyzdvihovalo ztrátu potenciálně skvělého spisovatele, který by, pokud by žil déle, býval v tomto odvětví překonal své předky. Tatum (1988, 253–254) její pohled pokládá za příliš subjektivní a sám pojem *facile* vysvětluje pocitem ztráty, který pocítovali Publiovi blízcí.

Nejistota panuje i v otázce Publiova věku: epitaf mluví o mladém muži. Afrikánův syn Publius se však narodil už v letech 216 nebo 215 př. n. l., takže v době smrti, v roce 175 př. n. l., mu mohlo být okolo 40 let. Podle římských standardů už tedy při svém skonu nebyl nijak zvlášť mladý. Nabízí se však řešení, že by Afrikánus měl prvorozeného syna jménem Publius, který zemřel v dětském věku a po něm zanechané otcovské praenomen pak bylo znovu užito pro syna narozeného po Afrikánově návratu z Hispánie v letech 205 nebo 204 př. n. l., nebo dokonce až po konci války s Hannibalem. Druhému Publiovi by tak v době smrti nebylo více než 30 let (Moir 1986, 266).

4.4 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona (CIL 34; ILLRP 312)

Nezdobená deska z gabijského kamene, na které je umístěn nápis, původně tvořila přední část rakve (Degrassi 1965a, 183). Má rozměry 65 × 164 × 9 cm. Kámen je nedbale uhlazený a především v dolní části vykazuje značné nerovnosti, také je rozlámaný. Text elogia je zarovnan k levé straně, první řádek začíná o jedno písmeno více vlevo než ostatní řádky, což je fenomén opakující se i u jiných republikánských nápisů (ze scipionských elogií se jedná konkrétně o CIL 32, 33, 35 a 38). Písmena jsou velká 4 až 4,5 cm a jsou na nich patrné zbytky červené barvy. Některá písmena jsou těžko rozeznatelná kvůli poškození povrchu desky (dále viz jazykově-interpretační komentář). Jednotlivá slova jsou zpravidla rozdělována trojúhelníkovým znaménkem (Kruschwitz 2002, 90).

Lommatzsch (1918, 380) upozorňuje na neustálené psaní zdvojených souhlásek na nápisě (např. *posidet*, ale *saxsum* a *annos*). To společně s dalším znakem, neustáleným psaním *ae* místo staršího *ai* (např. *aetate*, ale *quairatis*) jednoznačně ukazuje na dobu vzniku nápisu po roce 200 př. n. l.; Kruschwitz (2002, 91) konkrétně navrhuje datování nápisu okolo roku 170 př. n. l. Pozdější datování můžeme vyloučit kvůli jinému pravopisnému jevu, totiž že na konci slova je stále ještě vynecháván konsonant *-m* (př. *magna sapientia*).

Nápis je napsaný saturnskými verši. Kruschwitz (2002, 93) pro toto tvrzení předkládá několik důkazů: 1. výběr slov a slovosled, 2. rozložení nápisu i rozmístění řádků odpovídající saturnské poezii, 3. vzájemně se shodující konce veršů a syntaktických celků. V elogiu můžeme nalézt i některé básnické prostředky charakteristické obzvlášť pro saturnskou poezii, např. aliteraci (*parva posidet; honos honore*) a asonanci (*minus ... mandatus*).

Nápis má však i jiné na první pohled patrné zvláštnosti, například si, po vzoru helénistické poezie, libuje v hraní s více významy slov. Vidět můžeme trojnásobné užití slova *honor* (dvakrát ve 3. a jednou v 6. verši; jako „čest“ nebo „úřad“), dvojnásobné užití slova *virtus* navíc zdůrazněné koncovou pozicí obou slov (v 1. a ve 4. verši; jako „ctnost“ / „nadání“ nebo „zdatnost“ / „znamenitost“) a dvojnásobné užití slova *mandatus* (v 5. a 6. verši). Opačným případem je pak používání dvou odlišných výrazů pro tentýž význam, konkrétně *is hic situs* (4. verš) a *is loceis mandatus* (5. verš) nebo *aetate quom parva* (2. verš) a *annos gnatus viginti* (5. verš) (Kruschwitz 2002, 93–94).

Elogium můžeme dle Kruschwitze (2002, 94) rozdělit na čtyři části. Na začátku před samotnou metrickou částí je umístěno celé jméno zesnulého. Metrickou část elogia můžeme rozdělit podle podmětu na verše 1 a 2 (podmětem je náhrobek), 3 až 5 (podmětem zesnulý) a 6 (podmětem kolemjdoucí).

4.4.1 Text³⁹

Originál

L. Cornelius Cn. f. Cn. n. Scipio.

Magna sapientia multasque virtutes
aetate quom parva posidet hoc saxsum.
Quoiei vita defecit, non honos honore,
is hic situs, quei nunquam victus est virtutei.
Annos gnatus (viginti) is l[oc]eis mandatus.
Ne quairatis honore quei minus sit mandatus.

Převod do klasické latiny

*L(ūcius) Cornēlius Gn(aeī) f(īlius) Gn(aeī)
n(epōs) Scīpiō.*

*Magnam sapientiam multāsque virtūtēs
aetāte cum parvā possidet hoc saxum.
Cui vīta dēfēcit, nōn honor honōrem,
is hīc situs, quī numquam victus est virtūte.
Annōs gnātus (vīgintī) eīs l[oc]īs mandātus.
Nē quairātis honōrem quī minus sit mandātus.*

Překlad

Lucius Cornelius Scipio, syn Gnaeův, vnuk Gnaeův.

Tento náhrobek schraňuje velikou moudrost a mnohá nadání s malým věkem.

Ten je tu uložen, jemuž délka života, nikoli způsobilost, překazila dosažení úřadu, a který nebyl nikdy poražen ve znamenitosti.

Stár dvacet let byl svěřen těmto místům.

Nehleďte úřad, neboť ten mu svěřen nebyl.

4.4.2 Jazykově-interpretační komentář

magna sapientia > magnam sapientiam: koncové *-m* nezapsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1). Je podivuhodné, že právě termín *sapientia* je zmiňován u tohoto tak mladého muže na prvním místě. Kruschwitz (2002, 95) to vysvětluje tak, že kvůli absenci skutečných činů musela být vyzdvihnuta alespoň mladíková povaha a předpoklady pro zárnou budoucnost.

³⁹ Faksimile viz Obrázek 10.

virtutes: zamýšleno zřejmě spíše jako soubor dobrých vlastností, nikoli ve vojenském významu jako „činy“ (Kruschwitz 2002, 95–96).

quom > cum: zachována původní skupina *quo-* (Pultrová a kol. 2006, 78). Nápadný je slovosled *aetate quom parva* (podstatné jméno – předložka – přídavné jméno). Důvodem pro neobvyklý slovosled snad může být metrika anebo snaha vyhnout se hiátu (*cum parva aetate*). Podle Kruschwitze (2002, 96) je tento slovosled už ve 2. stol. př. n. l. zřetelně básnický. Samotné spojení *aetas parva* je také velmi neobvyklé (tamtéž), literárně doložené není, můžeme ho najít pouze na dvou dalších náhrobních nápisech,⁴⁰ kde se však váže k výrazně mladším zesnulým.

posidet hoc saxsum > possidet hoc saxum: klasické zdvojené *ss* u *posidet* je psáno jako jednoduché *s* (Meiser 2010 § 39.2). Skupina [ks] je ve slově *saxsum* na rozdíl od klasického pravopisu *x* psána jako *xs*. Tento „pleonastický“ způsob psaní (hláska *s* je vyjádřena vlastně dvakrát) se užívá ve velkém množství latinských nápisů a souvisí zřejmě s tím, že se do písma začaly prosazovat zdvojené souhlásky (Kruschwitz 2002, 97). Důvodem pro zápis *xs* by snad mohlo být, že souhlásková skupina [ks] tvoří stejně jako zdvojené souhlásky dlouhou slabiku, a po zavedení psaní zdvojených souhlásek by tedy zjevně tvořila výjimku, pokud by se psala jen jedním písmenem (*x*).

Vidíme zde také personifikaci náhrobku, který „vlastní“ zesnulého i se všemi jeho kvalitami.

quoiei > cui: zachování původní skupiny *quo-* (Pultrová a kol. 2006, 78). V klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* v dat. sg. zájmena *quī* (Meiser 2010 § 47.2). Čtenář elogia může na první pohled *cui* přiřazovat nesprávně k podmětu předchozí věty (*saxsum*), zájmeno však uvozuje novou vztahnou větu, která je závislá teprve na zájmeně *is* v dalším verši (srov. Kruschwitz 2002, 98).

honore > honōrem: Třetí verš je kvůli nejistotě, ve kterém pádu se zde nachází termín *honore*, zřejmě nejproblematictější úsekem elogia. Interpretace jsou následující:

1. dativ – na této interpretaci se shodují Lommatzsch (1918, 380) i Degrassi (1965a, 183). Kruschwitz (2002, 99) tuto možnost také probírá, případný dativ zde blíže charakterizuje jako „dativus finalis“ (tedy účelový dativ), ale

---

⁴⁰ Carmina Latina Epigraphica (CLE) 977 a 1816 (cit. podle Kruschwitze 2002).

zároveň tuto možnost označuje za nepravděpodobnou, protože se tento dativ používá jen u malého počtu nepřechodných sloves, mezi které prý *deficio* nepatří.

Otázkou ale zůstává, zda máme dativní *honori* chápat jako přívlastek neshodný k *honos* („Jaká mu nechyběla způsobilost?“) nebo jako příslovečné určení účelu nebo zřetele („V jakém ohledu mu nechyběla způsobilost?“).

Potíž je u této interpretace s pravopisem, protože koncovka dativu u slov ve třetí deklinaci je *-ī*, respektive v době pravděpodobného vzniku elogia *-ei* a tato dvojhláska se jinde v elogiu zapisuje jako *ei*, ale na kameni zde máme *honore*.

2. ablativ – podle Kruschwitze (tamtéž) konkrétně „ablativus limitationis“ (tedy ablativ bližšího vymezení). *Honore* by pak stejně jako v předchozí možnosti dativu bylo přívlastkem neshodným pro *honos*. V obou případech se slovem *honore* rozvíjí význam předchozího *honos*, které chápeme jako „způsobilost k čemu“ (dativ) nebo „způsobilost v jakém ohledu“ (ablativ).

Překlad by pak zněl: „Jemuž chyběl život, nikoliv způsobilost vzhledem k úřadu.“

Ablativní interpretaci by zcela vyhovoval dochovaný zápis slova na kameni.

3. akuzativ řecký – navrhuje jako nepřiliš pravděpodobnou možnost Kruschwitz (2002, 99). Význam by byl podobný jako u předchozích dvou interpretací: „způsobilost co do úřadu“.

Předpokladem pro akuzativní interpretaci je, že v zápise je vynechané koncové *-m*.

4. akuzativ jako předmět *deficio* – takto interpretují Courtney (cit. u Kruschwitze 2002, 98) a Zamudio (1990, 132). Sloveso *deficio* se v tomto případě chápe jako přechodné. Courtney nachází paralelu přesně pro slovní spojení *honores deficere* u augustovského básníka Grattia (Gratt. 291). Zamudio se snaží na základě řady lingvistických argumentů dokázat, že původní význam slova *facio* byl „umístit“ a *deficio* funguje vůči němu antonymicky s významem „odstranit“ nebo podobně.

Význam by pak byl: „Jemuž délka života, nikoli způsobilost, překazila dosažení úřadu.“

Kruschwitz (2002, 92) sice uvádí ve své transkripci do klasické latiny *honorem*, ale ve svém německém překladu⁴¹ jako by počítal spíše s dativem / ablativem / akuzativem řeckým, i když tyto možnosti označuje za nepravděpodobné.

K akuzativnímu překladu slova *honore* a chápání *deficio* jako přechodného slovesa se výše v překladu přikláním i já. Podobně překládá i Maixnerová (2018, 15): „kterému život, nikoliv vážnost, odepřela úřad“.

Bez ohledu na pád spojení *honos honore* můžeme označit za polyptóton (tedy dvojí užití téhož slova v různé gramatické formě) (Kruschwitz 2002, 100).

is hic situs: tato v pozdější době na náhrobních nápisech běžně užívaná formule (někdy zkracovaná do podoby *h(ic) s(itus) e(st)*), se postupně rozvíjí od 1. poloviny 2. stol. př. n. l. (Kruschwitz 2002, 101).

quei > quī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* v zájmenu *quī* (Meiser 2010 § 47.2).

nunquam/numquam: zde nejde o hláskovou změnu, jako spíš o pravopisnou konvenci; v přepisu do klasické latiny stejně jako jiní editoři elogia používám *numquam* coby běžnější.

virtutei > virtūte: nejasná je otázka pádu, koncovka *-ei* (po monoftongizaci v klasické latině *-ī* (Meiser 2010 § 96.5)) náleží dativu. Podle smyslu bychom ale čekali spíše ablativ s koncovkou *-e*. Problém je tedy podobný jako u dvojího výskytu *honore*.

Kruschwitz (2002, 102–103) vůbec neuvažuje o možnosti dativu, zato pro ablativ navrhuje hned dvě možnosti specifitější klasifikace, buď „ablativus limitationis“ (tedy ablativ bližšího vymezení) nebo „ablativus respectus“ (tedy ablativ vztahu). Sama tuto klasifikaci nepovažuji za nutnou, protože význam věty je v obou případech totožný.

Pokud bychom chtěli zápis *virtutei* chápat jako dativ, mohli bychom ho specifikovat jako dativ zřetelový (Novotný 1957 II § 95; podle Panhuisse 2014 §

---

41 „Wem Lebenszeit – nicht Ehre – fehlte für die Ehre eines Amtes“ (tamtéž).

142 „přísluvečné určení hlediska“, ale Panhuis neuvádí, že by zde v dativu mohlo být i něco jiného než osoba.). Význam a český překlad věty by byl v tomto případě stejný jako s ablativem.

is: interpretace tohoto slova je problematická, přestože badatelé mu velkou pozornost nevěnují. Nabízejí se hned tři možnosti:

1. dativ plurálu od ukazovacího zájmena *is* (v klasické latině by znělo *īs* nebo *eīs*); tento tvar by se pak shodoval s následujícím *locis*.
2. dativ plurálu od zájmena *hic* (tedy *[h]īs*); jako možnost to uvádí Kruschwitz (2002, 104); tvar by se rovněž shodoval s následujícím *loceis*, významově by varianta vyhovovala lépe, protože zájmeno *hic* ukazuje na objekt blízký mluvčímu (v tomto případě samotnému náhrobnímu kameni). Problém je ale s chybějící hláskou *h*, u ostatních tvarů zájmena *hic* v elgiu je totiž napsaná. Kromě chyby kameníka, kterou ale nepovažuji za vhodné předpokládat, mě jako jediný možný důvod pro vynechání hlásky napadá hiát s předcházejícím *viginti*, ale neznám žádné jiné doklady pro takový způsob psaní.
3. nominativ maskulina singuláru zájmena *is* (tedy *īs*) (Till u Kruschwitze 2002, 104); zájmeno by pak odkazovalo k zesnulému. Problémem, jak zdůrazňuje Kruschwitz, je to, že *loceis* by v tom případě zůstalo bez bližší specifikace (překládali bychom: „Ten byl svěřen místům“; ale zůstalo by nejasné, jakým místům).

loceis > locīs: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* v dat. pl. (Meiser 2010 § 94.10). Lommatzsch (1918, 380) zmiňuje, že doplnění *l[oc]eis*, zavedené Mommsenem, je jediné, které se hodí k písmenům, která na kameni zůstala; shrnuje přesto také pokusy o jiná doplnění, např.:

- *d[iv]eis* („bohům“ – rozumí se *dis Manibus*, tedy Mánům, duchům zemřelých)
- *l[aur]eis* („vavřínům“)
- *t[err]eis* („zemím“)
- *l[eto] est* („smrti“)
- *l[audi] est* („chvále“)

U posledních dvou doplnění se dodává *est* jakožto pomocné sloveso, které je jinak ve větě vynechané, jak je v latině běžnou praxí.

Degrassi (1965a, 183) navrhuje a hned sám vyvrací doplnění *l[ect]eis* (pohřebním lůžkům) i všechna předchozí doplnění až na Mommsenovo *l[oc]eis*.

loceis mandatus: Kruschwitz (2002, 105) zmiňuje, že sloveso *mandare* je dobře doložené s konstrukcí s akuzativem a dativem a významem „umístit něco někam“, a to i v kontextu pohřbívání, ale konkrétní spojení *locis mandare* je doloženo pouze dvakrát a ve zcela odlišných kontextech (Rhet. Her. 3.30–31; Colum. 3.1.5).

ne quairatis > ne quaerātis: v klas. lat. rozšíření diftongu *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1). Podle Kruschwitze (2002, 105) není zřejmé, zda zde spojení *ne* + konjunktiv vyjadřuje zákaz (srov. Panhuis 2014 § 235, Novotný 1957 II § 188), nebo přísudek v záporné vedlejší větě účelové. Přestože čtení s vedlejší větou účelovou vyžaduje určité doplnění jako např. závěrečné *quod dictum est* (význam by pak byl: „Proto, abyste nehledali úřad, který mu nebyl svěřen, to bylo řečeno.“), Kruschwitz ho označuje za dokonce převažující, odkazuje přitom však pouze na jednoho badatele.⁴² Kruschwitz sám se ale přiklání k tomu, že spojení vyjadřuje zákaz, a takto větu překládám i já.

honore > honōrem: panuje neshoda v tom, o jaký jde pád, v úvahu přichází dativ, akuzativ i ablativ (srov. Lommatzsch 1918, 380). Pro bližší vysvětlení viz níže uvedený výčet možných interpretací.

quei > quī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2). Jde buď o vztažné zájmeno *qui*, tázací tájmeno *qui* (obojí s významem „kdo“, „který“) nebo podle Kruschwitze (2002, 106) o tázací zájmeno *qui* synonymní s *cur* („proč“). Původní význam tohoto slova je „jak“, odtud se vyvinula i funkce tázacího adverbium s významem „čím to, že...?“ (Pražák a kol. 1948, 1106). Viz výčet interpretací níže.

minus: funguje jako zápornka *non* (Kruschwitz 2002, 106).

mandatus: zakončení tohoto posledního slova bylo restaurováno jako *atus* (Degrassi 1965a, 184). Ojediněle se objevuje názor zpochybňující poslední slovo elogia *mandatus* jako přehmat kameníka, který měl zapsat *mactus* („slavný“,

---

⁴² Courtney, E., 1995. *Musa Lapidaria. A Selection of Latin Verse Inscriptions*. Atlanta: Oxford University Press, s. 228 (neviděla jsem, cit. podle Kruschwitze 2002, 105).

„uctívány“), ale omylem zopakoval *mandatus* z předchozího verše (Lommatzsch 1918, 381). Kruschwitz (2002, 106) však tento názor vyvrací a považuje dvojnásobné použití slova *mandatus* za stylistickou figuru; sloveso *mandare* se podle něj navíc běžně užívá v souvislosti s udělováním úřadů.

ne quairatis honore quei minus sit mandatus: v závislosti na tom, jakým způsobem chápeme pád slova *honore*, jak rozumíme slovu *qui* a jaký vidíme vztah mezi oběma větami, lze dospět k různým interpretacím verše.

Kruschwitz (2002, 106) chápe *qui* jako „proč“, *honore* jako akuzativ a *qui minus sit mandatus* jako nepřímou otázku. Význam je tedy přibližně: „Neptejte se po úřadu, proč mu nebyl svěřen.“⁴³

Já chápu *honore* jako akuzativ a *qui* jako vztažné zájmeno navázané na něj; vztažné zájmeno uvádí vedlejší větu vztažnou, překlad by pak mohl znít: „Nehleďte úřad, ten mu nebyl svěřen.“ V tomto smyslu překládá i Maixnerová 2018, 16: „Neptejte se na úřad, kterým nebyl pověřen.“ Problémem je, že ve vztažné větě bychom čekali indikativ, nicméně v některých případech se v ní setkáváme i s použitím konjunktivu, který přidává sdělení nějaký odstín, já zde navrhuji odstín příčinný (srov. Panhuis 2014 § 370; Novotný 1957 II § 380).

Dále je možné například chápání *honore* jako ablativu, pak by překlad mohl být: „Neptejte se, proč nebyl nadán úřadem“. (Zde opět počítáme s chápáním *qui* jako „proč“ a *minus sit mandatus* jako nepřímou otázkou.)

4.4.3 Historický komentář

Identifikace zesnulého je nejistá, mohlo by se jednat buď o syna Gnaea Cornelia Scipiona Hispalla (ten zemřel r. 176 př. n. l. během svého konzulátu) a zároveň mladšího bratra Gnaea Cornelia Scipiona Hispana (CIL 38), nebo o syna tohoto Hispana (Degrassi 1965a, 183).

Objevuje se hypotéza, že tomuto Scipionovi náleží kamenná hlava nalezená v téže hrobce tradičně přisuzovaná Enniovi (T. Dohrn u Degrassiho – Krummreye 1986, 860).

---

43 „Fragt nicht, warum ihm die Ehre eines Amtes nicht übertragen wurde!“ (Kruschwitz 2002, 92)

4.5 Epitaf Lucia Cornelia Scipiona, kvéstora r. 167 př. n. l. (CIL 35; ILLRP 313)

Nápis se dochoval na tufové desce o rozměrech 71 × 72 × 3 cm, která patřila k přední části sarkofágu (Degrassi 1965a, 184).

4.5.1 Text⁴⁴

Originál

L. Corneli(us) L. f. P. [n.] Scipio, quaist(or),
tr(ibunus) mil(itum), annos gnatus XXXIII
mortuos. Pater regem Antioco(m) subegit.

Převod do klasické latiny

*L(ūcius) Cornēli(us) L(ūcī) f(īlius) P(ūblī)
[nepōs] Scīpiō quaest(or),
tr(ibūnus) mīl(itum), annōs gnātus trīgintā et trēs
mortuus. Pater rēgem Antiochum subēgit.*

Překlad

Lucius Cornelius Scipio, syn Luciův, vnuk Publiův, kvéstor,
vojenský tribun, zemřel ve věku 33 let.
Jeho otec porazil krále Antiocha.

4.5.2 Jazykově-interpretační komentář

quaist(or) > quaestor: v klas. lat. rozšíření diftongu *ai* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1).

mortuos > mortuus: starší forma nom. sg., změna koncovky *-os* > *-us* proběhla obecně ve 3. stol. př. n. l., ale po hlásce *u* se původní koncovka drží déle (Novotný 1946 § 46; Meiser 2010 § 94.2).

Antioco(m) > Antiochum: starší forma ak. sg., změna koncovky *-om* > *-um* proběhla ve 3. stol. př. n. l. (Meiser 2010 § 94.5). Lommatzsch (1918, 381) uvádí hypotézu, že se jedná o skloňování po vzoru řečtiny (kde je akuzativ Ἀντίοχον [antiochon]).

---

44 Faksimile viz Obrázek 11.

4.5.3 Historický komentář

L. Cornelius Scipio zastával kvésturu pro rok 167 př. n. l. Máme k němu dochovány dvě literární zmínky; obě se týkají téže události z období jeho kvéstury, konkrétně doprovodu bithýnského krále Prúsiá během jeho cesty do Itálie. K tomuto úkolu byl Lucius zvolen pravděpodobně proto, že byl „po řecku“ vzdělaný a jeho otec L. Cornelius Scipio Asiaticus (konzul z roku 190 př. n. l.; bližší komentář viz níže v této kapitole) byl hostem bithýnských králů (Lommatzsch 1918, 381).

První zmínka o Luciovi pochází od Livia:

Eo anno rex Prusia venit Romam cum filio Nicomede. ... Datus, qui circumduceret eum, [L.] Cornelius Scipio quaestor, qui et Capuam ei obviam missus fuerat; ... L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet sumptumque ipsi et comitibus praeberet, donec navem conscendisset. (Liv. 45.44)

„Toho roku král Prúsiás přišel do Říma se synem Níkomédem. ... Za toho, kdo by ho v Římě provázal, byl dán kvéstor L. Cornelius Scipio, který byl předtím i poslán do Kapuy králi naproti; ... L. Cornelius Scipio se od krále neměl oddělovat a měl jemu i jeho druhům platit výdaje, dokud nenastoupí zase na loď.“⁴⁵

Druhá zmínka se nám dochovala od Valeria Maxima a již nepřináší o kvéstorovi žádnou novou informaci. Důvodem je, že vychází ze zmínky citované výše, Valerius pouze zkomolil jméno Lucius na Publius (Lommatzsch 1918, 381):

Idem senatus, cum ad gratulandum sibi Prusian Bithyniae regem Perse devicto venire audisset, obviam illi P. Corneliū Scipionem quaestorem Capuam misit... (Val. Max. 5.1.1)

„Také senát, když slyšel, že mu po porážce Persa přichází blahopřát Prúsiás, král Bithýnie, poslal mu vstříc do Kapuy kvéstora P. Cornelia Scipiona...“⁴⁶

---

45 Uvádím vlastní překlad.

46 Uvádím vlastní překlad.

Badatelé se shodují, že v době kvéstury bylo L. Corneliovi asi 27 nebo 28 let, což je věk pro tento úřad typický (Lommatzsch 1918, 381; Degrassi 1965a, 184). Z toho můžeme vyvodit předpoklad, že zemřel zhruba okolo roku 161 př. n. l.

Nyní se krátce zaměříme na otce zesnulého, jménem rovněž Lucia Cornelia Scipiona, o kterém se epitaf v závěru zmiňuje (*Pater regem Antioco(m) subegit.*). Jednalo se o mladšího bratra Publia Scipiona Afrikána (Balsdon 1972, 224). Oba bratři vedli v roce 190 př. n. l. římské tažení proti seleukovskému králi Antiochovi. Nejasný je však jejich podíl na závěrečném vítězství v bitvě u Magnésie koncem téhož roku. Luciovi bylo po uplynutí konzulátu senátem přiděleno vrchní velení ve válce proti Antiochovi (Balsdon 1972, 225–226). Balsdon (tamtéž) vyvrací tvrzení antických historiků, kteří vesměs za faktického velitele tažení označovali Luciova staršího a slavnějšího bratra Publia a válku s Antiochem tak příhodně vnímali zároveň jako pokračování osobního konfliktu mezi Afrikánem a Hannibalem, který v této válce stál naopak po boku krále Antiocha. V době bitvy u Magnésie byl sice Afrikánus nemocný a mimo bojiště, ale ani to některým antickým historikům nezabránilo, aby ho brali jako geniálního strůjce vítězství. Skutečností zůstává, že Lucius nakonec nad Antiochem triumfoval a získal za to své přízvisko Asiagenus (Balsdon 1972, 231). Plná zásluha na vítězství je mu ostatně připisována i v našem elogiu.

Stejně jako subjektu předchozího nápisu Luciu Corneliu Scipionovi (CIL 34) bývá někdy tomuto přemožiteli Antiocha připisována kamenná hlava nalezená ve scipionské hrobce, která je tradičně přisuzovaná Enniovi (F. Coarelli u Degrassiho – Krummreye 1986, 860). Také ho alespoň podle tradice ztvárňovala jedna z soch, které byly umístěné ve výklencích hrobky (viz výše, kap. 2).

4.6 Epitaf Cornelia Scipiona Asiagena Comata (CIL 36; ILLRP 314)

Dochovala se pravá část desky z tufu, která původně patřila k přední části sarkofágu (Degrassi 1965b, 92); fragment má rozměry 45 × 62 cm. Levá část desky a s ní několik písmen, kterými začínaly první dva verše, se ztratily (Degrassi 1965a, 184–185).

4.6.1 Text

Originál	Převod do klasické latiny
[- Co]rnelius L. f. L. n. [Sci]pio Asiagenus	[- Co]rnēlius L(ūcī) f(īlius) L(ūcī) n(epōs) [Sci]piō Asiagenus
Comatus annoru(m) gnatus XVI.	Comātus annōru(m) gnātus sēdecim.

Překlad

Cornelius Scipio Asiagenus Comatus, syn Luciův, vnuk Luciův, zemřel ve věku šestnácti let.

4.6.2 Jazykově-interpretací komentář

Asiagenus: cognomen zděděné po dědovi (viz historický komentář níže), se vyskytuje i ve tvarech Asiaticus a Asiagenes; je řeckého původu (Lommatzsch 1918, 381). Forma Asiagenes se vyskytuje ve Fasti augurum a u některých autorů (Degrassi 1965a, 184). Polatinštěná forma Asiagenus (s koncovkou *-us*, která je v latině běžnější) se vyskytuje pouze v tomto elogiu (Lommatzsch 1918, 381).

Comatus: řecké přízvisko (latinsky by bylo *capillatus*) vhodné pro mladíka (Degrassi 1965a, 184–185); v překladu „Vlasatý“. Lommatzsch (1918, 381) uvádí, že se jedná o přízvisko pro chlapce mladší 17 let.

annoru > annorum: koncové *-m* nezapsáno kvůli oslabené výslovnosti (Meiser 2010 § 69.1).

4.6.3 Historický komentář

Elogium zřejmě patří v mládí zesnulému vnukovi Lucia Cornelia Scipiona Asiatica. Právě jeho děd, konzul z roku 190 př. n. l., porazil krále Antiocha (viz výše k nápisu CIL 35, kap. 4.5.3) a tím získal i rodové přízvisko Asiaticus, ve starší a tedy původnější formě též Asiagenes. To po něm zdědil i vnuk a další rodinní příslušníci (Degrassi 1965a, 184).

Panuje nejistota ohledně přesné identity a praenomina zesnulého. Mohl by to být i Asiatikův pravnuček či někdo ještě mladší, ale nápis se zdá být docela starý a tak se už od objevení nápisů Viscontim ujala identifikace zesnulého jako vnuka (Lommatzsch 1918, 381). Lommatzsch (1918, 381) uvádí jako praenomen Lucius a vyvrací praenomen Gaius, protože to není u Scipionů doloženo. Z důvodu nedochování levé části desky mi však není jasné, proč by mělo být z uvažování vyloučeno například praenomen Publius či Gnaeus.

4.7 Epitaf neznámého člena rodu Scipionů (CIL 37; ILLRP 315)

Nápis se původně nacházel na sarkofágu z tufu, z něhož se dochovala deska o rozměrech 45 × 64 × 2,5 cm, která je z levé strany odlomena (Kruschwitz 2002, 158). Na desce jsou patrné stopy po třech řádcích, první řádek je výrazně kratší než dva následující, ale protože text je z levé strany desky ztracený, nemůžeme posoudit, jaký to mělo význam. Objevuje se i názor, že elogium mělo ještě čtvrtý řádek. Velikost písmen se pohybuje od 4,5 do 5 cm, na písmenech jsou patrné zbytky červené barvy a ve 3. řádku vidíme rozdělovník slov v podobě malého trojúhelníku. Nápis je datován je do konce 2. století, hlavně kvůli použitému materiálu (Kruschwitz 2002, 159).

4.7.1 Text⁴⁷

Originál

[- - -]is [- - - Sc]ipionem
[- - qu]oad veixei.

Převod do klasické latiny

[- - -]is [- - - Sc]ipiōnem
[- - qu]ōad vīxī.

Překlad

. . . . .
dokud jsem žil(a).

⁴⁷ Faksimile viz Obrázek 12.

4.7.2 Jazykově-interpretální komentář

veixei > vīxī: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2).

Jde zřejmě o konce saturnských veršů (Ritschl 1878, 256; Kruschwitz 2002, 160). Předpoklad, že text má básnický charakter, podporuje i zakončení řádků různě daleko od pravého okraje a to, že zemřelý jakoby hovoří z epitafu v první osobě.⁴⁸ Rovněž to, že ve druhém řádku je akuzativ a nikoli nominativ, svědčí o propracovanější struktuře textu elogia. Vzhledem ke stavu dochování však není možné nic tvrdit s jistotou.

Problémem je i rekonstrukce třetího řádku. Na desce je zachován nápis *o°adveixei* (mezi *o* a *a* se nachází trojúhelníková značka, zřejmě jako rozdělovník slov). Kruschwitz shrnuje (2002, 159), že většina autorů se shodne na čtení *[qu]oad veixei*, případně *[qu]o ad veixei*, pouze Coarelli navrhuje čtení *[cum qu]o adveixei*. Tato možnost byla ale už před Coarellim zavrhována s odůvodněním, že *advivere* není staré sloveso (Lommatzsch 1918, 381).

Ritschl (1878, 255–256) uvádí, že čtení *[qu]oad veixei* je návodné, protože např. u Horatia máme dochovanou frázi *quoad vixit* (Sermones 2.3.91) a podobně jinde. Také připomíná, že interpunkce na starých nápisích se neřídí stejnými pravidly jako interpunkce moderní (např. předložka a navazující jméno nemusí být chápány jako dvě slova, a naopak slovo s příklonkou *-que* může být na nápisu rozděleno), takže znaménko mezi *o* a *ad* na našem nápisu nemusí nic vypovídat. Ritschl ale zároveň uznává *advivere* jako starou složeninu, která se nám jen náhodou nedochovala u starých autorů. Také by podle něj bylo velkou náhodou, kdyby znaménko, na nápisích neobvyklé, bylo z neopatrnosti umístěno zrovna mezi *[qu]o* a *ad*, a nikoli mezi *ad* a *veixei*, kde bychom ho rozhodně očekávali spíše.

Protože zachovaný text s interpunkcí je obsahově srozumitelný, zdá se vhodné antickou interpunkci následovat a vidět v nápisu nejstarší doklad slovesa *advivere* (Kruschwitz 2002, 161), k tomu se přikláním i já. Sama podotýkám, že vůbec doplnění *[qu]o* nebo *[cum qu]o* je nejisté. Také se dá uvažovat nad tím, že znaménko je na nápisu

---

48 Už Ritschl (1878, 539) vyloučil, že by na kameni mohlo být původně napsáno *adveixi[t]*, za písmenem *I* je sice svislá řada teček, ale nejsou ani ve vhodné vzdálenosti, ani dostatečně hluboké, aby mohly tvořit základ písmene *T*.

právě proto, aby čtenář nebyl zmatený a nesnažil se připojit *ad* k předcházejícímu slovu, ale spojil si *ad* jako předponu se slovesem.

4.7.3 Historický komentář

Identifikace zemřelého či zemřelé není možná (Kruschwitz 2002, 159). Objevují se pouze hypotézy, že se jedná o ženu, spojené s doplněním textu o [*cum qu*]o *adveixei* („s nímž jsem žila“). Navrhována je například Sempronia, manželka Scipiona Aemiliana (Degrassi – Krummrey 1986, 860).

4.8 Epitaf Gnaea Cornelia Scipiona Hispana (CIL 38; ILLRP 316)

Epitaf je napsán na dvou deskách z albánského kamene, které společně s dalšími dvěma deskami tvořily přední část rakve. Popsané desky mají každá rozměr 56 × 74 cm (Degrassi 1965a, 185). Jedná se zřejmě o nejmladší nápis a též jediné dochované scipionské elogium, které nebylo nalezené v původním čtvercovém komplexu hrobky, ale v její později přistavené části (Coarelli 1975, 332).

Je nejasné, zda na rytí nápisu pracoval jeden či více kameníků. Degrassi a Krummrey (1986, 860) zastávají názor, že obě desky byly vytesány týž řemeslníkem a za nesrovnalosti mezi nimi může už starověký kaz na kameni. Vymezuji se tak vůči Lommatzschovi (1918, 381), který dvěma kameníky vysvětluje nevhodně zvolené mezery uprostřed slov, jmenovitě *ess e* a *hon or*, a zvláštní rozložení veršů na kameni (např. formule *X·VIR·SACR·FAC* je na svém řádku zarovnána úplně doprava). Já se překláním k prvnímu názoru, protože na obou deskách kamene též neshledávám ohledně písma žádné nesrovnalosti (srov. faksimili v příloze).

Druhá část nápisu (od *Virtutes*) je složena v elegickém distichu, což je dvojveršová strofa složená z daktylského hexametru a pentametru. Tyto útvary převzaté z řečtiny v římském básnictví nahradily starší saturnský verš, kterým jsou psána některá předchozí elogia. I zde si však můžeme všimnout zjevné snahy o aliteraci (*mieis moribus, progeniem genui, patris petiei*), což je rys typický pro poezii v saturnských verších. Naopak figurou typickou pro distichon je homoioteleuton (Kuťáková 2014,

112), které prochází elogiem od konce prvního verše (*accumulavi*) přes druhý verš (*genui – petiei*) až po cézuru ve verši třetím (*optenui*).

Oproti starším elogiím v saturnském verši je gramatická stavba tohoto elogia v elegickém distichu jasnější, ve vyrytém textu již nejsou vynechávána koncová *-m* a tak nedochází k nejasnostem, ve kterém pádu se daná slova nachází. Jedinou možností různé interpretace podle mého názoru nabízí druh vedlejší věty *ut sibi me esse creatum* (viz komentář níže).

4.8.1 Text⁴⁹

Originál

Cn. Cornelius Cn. f. Scipio Hispanus,
pr(aetor), aid(ilis) cur(ulis), q(uaestor),
tr(ibunus) mil(itum) (bis), (decem)vir
sl(itibus) iudik(andis),
(decem)vir sacr(is) fac(iundis).

Virtutes generis mieis moribus accumulavi,
progeniem genui, facta patris petiei.
Maiorum optenui laudem ut sibi me esse
creatum
laetentur; stirpem nobilitavit honor.

Převod do klasické latiny

*Gn(aeus) Cornēlius Gn(aē) f(īlius) Scīpiō
Hispānus,
pr(aetor), aed(īlis) cur(ūlis), q(uaestor),
tr(ibūnus) mīl(itum) (bis), (decem)vir
l(ītibus) iūdic(andīs),
(decem)vir sacr(īs) fac(iendīs).*

*Virtūtēs generis meīs mōribus accumulāvī,
prōgeniem genuī, facta patris petiī.
Maiōrum obtenuī laudem ut sibi mē esse creātum
laetentur; stirpem nōbilitāvit honor.*

Překlad

Gnaeus Cornelius Scipio Hispanus, syn Gnaeův,
prétor, kurulský aedil, kvéstor, dvakrát tribun lidu, decemvir pro rozsuzování sporů
a decemvir pro vykonávání svátostí.

Zvětšil jsem přednosti rodu svými mravy,
zplodil jsem potomstvo a následoval činy (svého) otce.
Došel jsem chvály předků, takže se radují, že si mě zplodili;
mé úřady zušlechtily můj rod.

⁴⁹ Faksimile viz Obrázek 13.

Metrické schéma

Vzhledem k tomu, že toto elogium je psáno elegickým distichem, můžeme u něj jako u jediného ze scipionských elogií stanovit jasnou metrickou strukturu, která nepředkládá žádné problémy.

Virtūtēs generis m(i)eīs mōribus accumulāvī,
— —, — ∪ ∪, — | —, — ∪ ∪, — ∪ ∪, — —
prōgeniem genuī, facta patris peti(e)ī.
— ∪ ∪, — ∪ ∪, — || — ∪ ∪, — ∪ ∪, —
Maiōr(um) optenuī laud(em) ut sib(e)i mē (e)sse creātum
— —, — ∪ ∪, — | —, — ∪ ∪, — ∪ ∪, — —
laentur; stirpem nōbilitāvit honor.
— —, — —, — || — ∪ ∪, — ∪ ∪, —

4.8.2 Jazykově-interpretační komentář

aid(ilis) > aedilis: v klas. lat. rozšíření diftongu *aj* > *aē* (Meiser 2010 § 47.1).

(decem)vir sl(itibus) iudik(andis) > decemvir lītibus iūdicandīs: zjednodušení hláskové skupiny *stl* > *sl* > *l*, v elogiu vidíme prostřední stupeň (Meiser 2010 § 83.9; Novotný 1946 § 113). Za pozornost stojí písmeno K, které se v klasické latině až na výjimky nepoužívá (Panhuis 2014 § 2).

Lommatzsch (1918, 381) uvádí, že se zřejmě jedná o nové označení úředníků předtím nazývaných *iudices decem viri* (viz Liv. 3.55).

fac(iundis) > faciendīs: editoři zde doplňují *faciundis* jakožto starší formu gerundiva, v klas. lat. proběhla změna *-und-* > *-end-* (Meiser 2010 § 150.1).

mieis > meīs: vzhledem k metrickému schématu (viz výše) je třeba číst jednoslabičně, jedná se o synizesi (splynutí dvou slabik nerozdělených souhláskou) (srov. Kuřáková 2014, 23–24; Novotný 1946 § 267). Přesná výslovnost se ale nedá s jistotou určit, pravopis *-iei-* by mohl poukazovat na dlouhé *ī*, ale i dvojhlásku *ei*. Srov. klasický tvar vokativu singuláru maskulina od tohoto zájmena (*mī*, kde proti ostatním pádům mizí hláska *e*; Panhuis 2014, § 55; Novotný 1946 § 268)

anebo kolísání tvarů v dativu a ablativu plurálu ukazovacího zájmena *is* (*eīs / iīs / īs*) (Panhuis 2014, § 59; Novotný 1946 § 275).

accumulavi: Degrassi a Krummrey (1986, 860) opravují dřívější Lommatzschovo tvrzení (1918, 381), že písmena *-ul-* tohoto slova chybějí, a dokazují, že jsou dohledatelná na trhlině desek.

progeniem genui: Mommsen (cit. u Lommatzsch 1918, 381 a Ritschla 1878, 539) četl „PROGENIEMIGENVI“ a interpretoval to jako *progenie(m) mi genui* („zplodil jsem sobě potomstvo“). Ritschl (tamtéž) připouští, že na kameni je značka podobná písmenu I, ale považuje ji za značku kameníka a ne za písmeno. Podobného názoru jsou i Degrassi a Krummrey (1986, 860), kteří si všimli větší četnosti podobných značek a usoudili, že byly neúmyslně vytvořeny při přípravě kamene k vytesání nápisu.

Mommsenovo čtení by vyžadovalo metricky sousloví číst jako *progěnjě mī gěnuī* (srov. metrické schéma výše). V tom případě by bylo třeba číst skupinu *ie* jako jednoslabičnou, toto by se dalo ještě obhájit jako synizeze, která je v latinské prozódii přípustná (Kuťáková 2014, 23). Závažnějším problémem je ale zakončení slova *progenie(m)*. Sloveso *gigno* jakožto přechodné k sobě vyžaduje doplnění v akuzativu. Akuzativní tvar zní *progeniem*, ale koncovka *-em* v žádném případě nemůže tvořit krátkou slabiku. Už Lommatzsch (1918, 381) tak Mommsenův návrh považuje za neobhajitelný. A ještě dříve Ritschl (1878, 541) dodává, že *progeniem genui* je zcela dostačující vyjádření (srov. v češtině *zplodil jsem potomstvo* oproti *zplodil jsem sobě potomstvo*) a zpřesňující zájmeno by zde bylo nadbytečné.

Ze stylistického hlediska lze spojení *progeniem genui* označit jako figura etymologica, jedná se o slovní figuru, která k zdůraznění sdělení využívá slova utvořená ze stejného základu (Kuťáková 2017, 49).

petiei > petīi: v klas. lat. monoftongizace diftongu *ei* > *ī* (Meiser 2010 § 47.2). O tomto perfektním zakončení *-iī* a jeho variaci *-īvī* viz Novotný 1946 § 390.

optenui > obtenuī: skupina *-pt-* je zapsána foneticky, oproti klasickému pravopisu, který u této předpony preferuje psaní *ob-*. Srov. k této předponě Novotný 1946 § 121.

sibei > sibi: koncovka *-ei* je v dativu singuláru osobních zájmen starší (Novotný 1946 § 263). Poté zde v klas. lat. proběhla monoftongizace diftongu *eĭ > ī* (Meiser 2010 § 47.2). Objevuje se také zkrácená varianta *-ī* jako důsledek jambického krácení (Novotný 1946 § 63). V elogiu vidíme zapsanou sice dvojhlásku, ale z metrických důvodů je třeba číst *sibi* krátce (viz schéma výše).

ut sibi me esse creatum: není jisté, jak tuto vedlejší větu určit, mohlo by se jednat o vedlejší větu příslovečně účinkovou, ke které se přiřkláním v překladu výše, nebo větu příslovečně účelovou, ke které se kloní Maixnerová (2018, 17) a překládá „Zachoval jsem proslulost svých předků, aby byli šťastní, že jsem se narodil do jejich rodu“.

Problémem je, že souvětí s větou účelovou se řídí tzv. sousledností časů, podle které bychom čekali ve vedlejší větě konjunktiv imperfekta (Novotný 1957 II § 381), protože v nadřazené větě máme vedlejší čas (perfektum). Jedinou možností, jak tuto interpretaci obhájit, by bylo chápat sloveso *optenui* jako tzv. perfectum praesens (Novotný 1957 II § 163), které se považuje z hlediska souslednosti za hlavní čas (Novotný 1957 II § 353), to se však vyskytuje jen zřídka a převážně u vybraných sloves.

Naopak u vět účinkových je konjunktiv ve vedlejší větě nezávislý (Novotný 1957 II § 390), což odpovídá použitým časům v elgiu, které nevyhovují souslednosti časů; proto volím tuto variantu překladu.

4.8.3 Historický komentář

Nápis se vztahuje ke Gnaeu Corneliu Scipionu Hispanovi, který zemřel krátce po své préture roku 139 př. n. l. (Degrassi 1965b, 92). Jedná se o vnuka Cn. Cornelia Scipiona Calva, konzula z roku 222 př. n. l., a syna Cn. Cornelia Scipiona Hispalla, konzula z roku 176 př. n. l. (Degrassi 1965a, 185). Právě zesnulého otec Gnaeus je třikrát zmíněn u Livia (jednou v úseku 32.7 a dvakrát v úseku 40.44). V druhém úseku je zmiňován pod praenominem C., Lommatzsch (1918, 376) to však označuje za Liviův omyl, protože praenomen Gaius rod Scipionů vůbec neužíval. Epitaf zesnulého odkazuje na otcovy činy, o těch však není přesněji nic známo (Lommatzsch 1918, 376).

Otec a syn jsou v rámci scipionského rodu jediní, u kterých je doloženo přízvisko Hispanus (či Hispallus) (Lommatzsch 1918, 381).

O zesnulém máme několik literárních zmínek: u Appiána nalezneme zprávu týkající se události z roku 149 př. n. l., kdy byl Gnaeus vyslán spolu s Corneliem Scipionem Nasicou do Kartága (srov. Lommatzsch 1918, 381), další zpráva pojednávající o jeho prětuře v roce 139 př. n. l. se dochovala u Valeria Maxima.

„... poslové slíbili, že zbraně vydají. Byli s nimi vysláni Cornelius Scipio Nasica a Gnaeus Cornelius Hispánský, aby převzali výzbroj pro dvě stě tisíc mužů kromě nepřeborného množství kopí a oštěpů a asi dva tisíce samostřílů na šípy a na kameny.“ (App. *Pun.* 80.375, cit. z českého překlada Appiános 1986, 207–208)

Cn. Cornelius Hispalus praetor peregrinus M. Popilio Laenate L. Calpurnio cos. edicto Chaldaeos citra decimum diem abire ex urbe atque Italia iussit (Val. Max. 1.3.3; cit. podle Lommatzsch 1918, 381).

„Cn. Cornelius Hispalus praetor peregrinus za konzulů M. Popilia Laenata a L. Calpurnia (r. 139 př. n. l.) nařídil ediktem Chaldejčům, aby do deseti dnů opustili Řím a Itálii.“⁵⁰

Zdá se, že Hispanus zemřel krátce po této události, aniž dosáhl konzulátu (Degrassi 1965a, 186). Zanechal po sobě syna, což nám dokládá i elogium (*progeniem genui*). Krátká zmítka o synovi rovněž se jménem Gnaeus se nám dochovala u Valeria Maxima v pasáži o přisnosti:

Atque hic quidem senatus animadversionem meruerat: Cn. autem Cornelius Scipio Hispali filius prius quam mereri posset expertus est: nam cum ei Hispania provincia sorte obvenisset, ne illuc iret decrevit adiecta causa, quod recte facere nesciret. Itaque Cornelius propter vitae inhonestum actum sine ullo provinciali ministerio tantum non repetundarum lege damnatus est. (Val. Max. 6.3.3)

„I tento si vysloužil pokárání senátu. Ovšem Gnaeus Cornelius Scipio, syn Hispalův, ho zakusil dříve, než si ho mohl vysloužit. Neboť když mu losem připadla provincie Hispánie, (senát) rozhodl, že tam (Scipio) nesmí

---

50 Uvádím vlastní překlad.

odejít a odůvodnil to tím, že se neumí správně chovat. A tak byl Scipio kvůli hanebnému způsobu života, aniž by zastával nějaký úřad v provincii, téměř odsouzen podle zákona o vyděračství.“

4.9 Epitaf Paully Corneliae (CIL 39; ILLRP 317)

Nápis je vytesaný na nosníku, který je složen z části z tiburtinského kamene (rozměr 38 × 140 cm) a z části z tufu (rozměr 38 × 48 cm); zřejmě pochází z 2. poloviny 2. století př. n. l. (Degrassi 1965b, 93). Sarkofág Paully Corneliae byl umístěn za sarkofágem Lucia Cornelia Scipiona Barbata, Coarelli (1975, 330–331) uvádí, že byl pro něj dokonce zvětšen výklenek, ve kterém stál původně pouze sarkofág Barbatův. Můžeme to považovat za doklad, že v době tohoto pohřbu už byla starší část hrobky zcela obsazena.

4.9.1 Text⁵¹

Originál

[P]aulla Cornelia Cn. f. Hispalli (uxor).

Převod do klasické latiny

[P]aulla Cornēlia Gn(aeī) f(īlia) Hispallī (uxor).

Překlad

Paulla Cornelia, dcera Gnaeova, manželka Hispallova.

4.9.2 Historický komentář

Mohlo by se jednat o manželku Gnaea Cornelia Scipiona Hispalla, konzula z roku 176 př. n. l. a zároveň matku Gnaea Cornelia Scipiona Hispana (CIL 38) a Lucia Cornelia Scipiona (CIL 34).

---

51 Faksimile viz Obrázek 14.

Vzhledem k nekolísavému zdvojování souhlásek a pro scipionskou hrobku ojedinělému druhu kamene však badatelé uvažují i o manželce pozdějšího, nám neznámého Scipiona z rodu Hispallů (Degrassi 1965a, 186).

5 Závěr

Cílem této práce byl podrobný rozbor elogií Scipionů. Každé z elogií je jedinečné a dohromady představují celek, který sahá napříč generacemi, zahrnuje široké spektrum osob (zasloužilé muže i předčasně zemřelé mladíky, muže i ženu / ženy) a texty v různém stavu dochování a stylu vyhotovení (např. básně ve starobylém saturnském verši i v modernějším elegickém distichu).

Zároveň jednotlivá elogia vykazují i mnoho společného, všechna byla nalezena v Římě v rodinné hrobce a jejich subjekty tedy spojuje jak místo pohřbu, tak příbuzenství. I samotné texty vykazují mnoho společných znaků, dokládají nám například, které charakterové rysy byly tehdejší společností ceněny a také jakou důležitost Římané připisovali zastávání úřadů.

Nápisy reflektují vývoj latinského jazyka v průběhu necelých dvou staletí a podávají nám svědectví o konkrétních jazykových změnách. Také potvrzují nevyhraňenost vývojových procesů, kdy často modernější i starší varianta koexistovaly vedle sebe po desetiletí. Proto je také obtížné elogia přesně datovat a doba jejich vzniku a někdy i přesná jazyková interpretace představuje jeden z mnoha badatelských problémů, které scipionská elogia doprovází.

Pro římskou literaturu jsou scipionská elogia důležitým dokladem saturnského verše a jeho nahrazení modernějšími básnickými formami během 2. stol. př. n. l. Obecně jsou pak elogia cennou uměleckou památkou a jejich texty nám dokážou i přes svou poměrnou strohost a jednotvárnost ještě po dvou tisíciletích přiblížit smutek i hrdost pozůstalých nad smrtí jejich příbuzných.

Návštěva scipionské hrobky a Vatikánských muzeí, kterou jsem absolvovala v únoru 2019, mi umožnila zakusit temnou atmosféru hrobky, ve které by byly nápisy bez moderního osvětlení jen stěží čitelné, a tato atmosféra musela být ještě ponuřejší, když uvážíme, že v antice bylo možné do hrobky vstoupit pouze s lucernou.⁵² Můžeme se zamýšlet nad tím, jaký mohla mít elogia na takovém místě účel a zda tímto účelem mohlo být oslovit širší veřejnost (viz užívání spojení *apud vos* apod.). Kruschwitz (2002, 42) z tohoto důvodu dokonce navrhuje, že elogia v hrobce možná byla už původně pouze kopiemi a jejich originály mohly být přístupné veřejnosti mimo

---

52 Čtvercový výklenek v jedné ze zdí hrobky byl možná určen, jak si myslí Lommatzsch (1918, 373), právě pro odkládání luceren.

samotnou hrobku, např. v galerii předků v sídle Scipionů. Ať tomu bylo jakkoliv, pokusila jsem se v této práci celistvě uvést informace, které o elogiích a z elogií můžeme vyvozovat dnes.

6 Seznam použité literatury

6.1 Prameny a překlady pramenů

- APPIÁNOS, 1986. *Zrod římského impéria*. Ed. a přel. Jan Burian a Bohumila Mouchová. Praha: Svoboda. Antická knihovna, sv. 55.
- CICERO, Marcus Tullius, 1908. *Brutus*. Eds. O. Jahn, W. Kroll. 5. vyd. Berlín: Weidmannsche Buchhandlung. [online verze dostupná z: <https://archive.org/details/cicerosbrutus00krolgoog/page/n7/mode/2up>]
- CICERO, Marcus Tullius, 1918. *Tusculanae Disputationes*. Ed. M. Pohlenz. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0044%3Abook%3Dpraef>]
- CICERO, Marcus Tullius, 1923. *De Senectute – De Amicitia – De Divinatione*. Ed. W. A. Falconer. Cambridge: Harvard University Press. Loeb Classical Library. [online verze dostupná z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0038%3Asection%3D1>]
- Grammatici Latini*, 1874. Sv. 6. Ed. Heinrich Keil. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <https://archive.org/details/grammaticilatin05hagagoog/page/n5/mode/2up>]
- LIVIUS, Titus, 1911. *Ab urbe condita libri IV* (knihy 41–142, zlomky). Eds. W. Weissenborn a M. Müller. 2. ed. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0140%3Abook%3D45>]
- LIVIUS, Titus, 1913. *Ab urbe condita libri III* (knihy 31–40). Eds. W. Weissenborn a M. Müller. 2. ed. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0172%3Abook%3D38%3Achapter%3D1>]

- OVIDIUS Naso, Publius, 1933. *Fasti*. Ed. J. G. Frazer. London – Cambridge: Heinemann – Harvard University Press. [online verze dostupná z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0547>]
- VALERIUS Maximus, 1888. *Factorum et dictorum memorabilium libri novem*. Ed. Karl Friedrich Kempf. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0675>]

6.2 Sekundární literatura

- BALSDON, John Percy Vyvian Dacre, 1972. L. Cornelius Scipio: A Salvage operation. *Historia: Zeitschrift für alte Geschichte* 21, č. 2, s. 224–234.
- COARELLI, Filippo, 1975. *Rom. Ein archäologischer Führer*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- CONTE, Gian Biagio, 2003. *Dějiny římské literatury*. Přel. Dagmar Bartoňková. Praha: Koniasch Latin Press.
- Cornelii Scipiones, 1997. In: CANCIK, Hubert – SCHNEIDER, Helmuth (eds.). *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. Sv. 3: Cl-Epi. Stuttgart: Metzler, 1997, s. 177–184.
- DEGRASSI, Atilius – KRUMMREY, Hans (eds.), 1986. *Corpus inscriptionum Latinarum* I²: Inscriptiones Latinae Antiquissimae ad C. Caesaris mortem. Část druhá, sv. 4: Addenda tertia. Berlín: De Gruyter.
- DEGRASSI, Atilius (ed.), 1965a. *Inscriptiones Latinae liberae rei publicae*. Sv. 1. 2. vyd. Florencie: La nuova Italia.
- DEGRASSI, Atilius (ed.), 1965b. *Inscriptiones Latinae liberae rei publicae: Imagines*. Berlín: De Gruyter.
- GOLDBERG, Charles, 2015. Priests and Politicians: rex sacrorum and flamen Dialis in the Middle Republic. *Phoenix* 69, č. 3/4, s. 334–354.
- HAMP, Eric Pratt, 1993. The text of CIL I²9 (son of Barbatus). In: Heidermanns, F. – Rix, H. – Seebold, E. (eds.). *Sprachen und Schriften des antiken Mittelmeerraums*:

- Festschrift für Jürgen Untermann zum 65. Geburtstag*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, s. 157–163.
- KRUSCHWITZ, Peter, 1998. Die Datierung der Scipionenelogien CLE 6 und 7. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 122, s. 273–285.
- KRUSCHWITZ, Peter, 1999. CLE 8, Zeile 1 – Ein Späterer Zusatz? *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 124, s. 261–262.
- KRUSCHWITZ, Peter, 2002. *Carmina Saturnia Epigraphica*. Stuttgart: Steiner.
- KUŤÁKOVÁ, Eva, 2014. *Laudabile carmen*. Část I – Římská metrika. Praha: Karolinum.
- KUŤÁKOVÁ, Eva, 2017. *Laudabile carmen*. Část II – Kapitoly z římské rétoriky a poetiky. Praha: Karolinum.
- KUŤÁKOVÁ, Eva – VIDMANOVÁ, Anežka a kol., 2004. *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda.
- LOMMATZSCH, Ernst (ed.), 1918. *Corpus Inscriptionum Latinarum* I²: Inscriptiones Latinae Antiquissimae ad C. Caesaris mortem. Část druhá, sv. 1: Inscriptiones Latinae antiquissimae. Berlín: Reimer.
- MAIXNEROVÁ, Monika, 2018. *Římská virtus a její uplatnění ve třetí dekádě Liviových Dějin*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Meiser 2010, Gerhard, 2010. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. 3. vyd. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MOIR, Kirsteen, 1986. The Epitaph of Publius Scipio. *The Classical Quarterly* 36, č. 1, s. 264–266.
- NOVOTNÝ, František, 1946. *Latinská mluvnice pro střední školy*. Díl 3, Doplnky. Sv. 1. Praha: Jednota českých filologů. [Jedná se ve skutečnosti o 1. část Novotného *Historické mluvnice latinského jazyka*, která byla vydána pod krycím názvem z dob okupace]
- NOVOTNÝ, František, 1955. *Historická mluvnice latinského jazyka*. Sv. 2. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

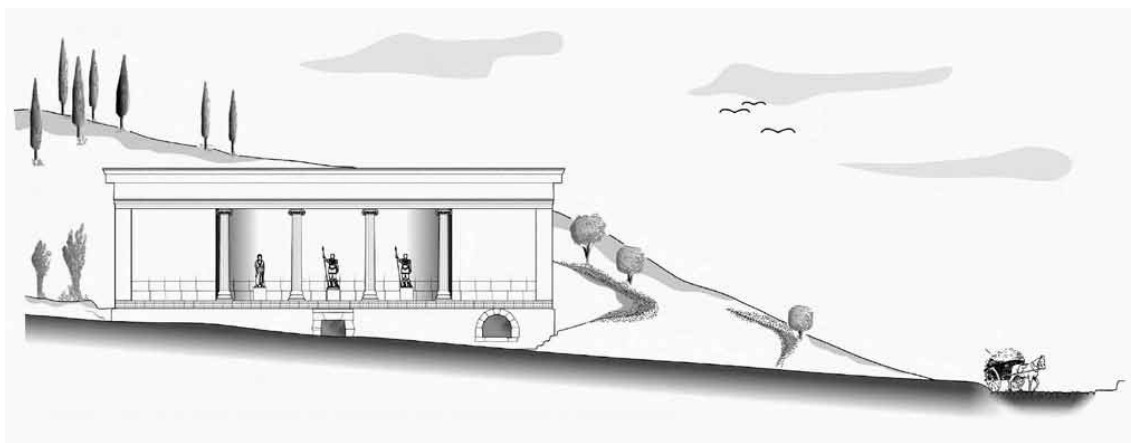
- NOVOTNÝ, František, 1957. *Základní latinská mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- PANHUIS, Dirk, 2014. *Gramatika latiny*. Přel. Lucie Pultrová. Praha: Academia.
- PIRANESI, Francesco, 1785. *Monumenti degli Scipioni*. Řím: F. Piranesi. [online verze dostupná z: https://archive.org/details/gri_3312501111289/page/n1/mode/2up]
- PRAŽÁK, Josef – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef, 1948. *Latinsko-český slovník*. 16. vyd. Praha: Česká grafická unie.
- PULTROVÁ, Lucie – URBANOVÁ, Daniela – MALÁ, Marie – ŠUBRT, Jiří, 2006. *Archaická latina*. Praha: Univerzita Karlova.
- RADKE, Gerhard, 1991. Beobachtungen zum Elogium auf L. Cornelius Scipio Barbatus. *Rheinisches Museum für Philologie – Neue Folge* 134, č. 1, s. 69–79.
- RITSCHL, Friedrich, 1878. *Opuscula philologica – Kleine philologische Schriften*. Sv. 4. Lipsko: Teubner. [online verze dostupná z: <https://archive.org/details/fridericiritsch03wachgoog>]
- SALADINO, Vincenzo, 1970. *Der Sarkophag des Lucius Cornelius Scipio Barbatus*. Würzburg: Triltsch.
- van SICKLE, John, 1987. The Elogia of the Corneli Scipiones and the Origin of Epigram at Rome. *The American Journal of Philology* 108, č. 1, s. 41–55.
- SUMNER, Graham Vincent, 1972. *The Orators in Cicero's Brutus: Prosopography and Chronology*. Toronto: University of Toronto Press.
- ŠUBRT, Jiří, 2005. *Římská literatura*. Praha: OIKOYMENH.
- TATUM, Jeffrey a MOIR, Kirsteen, 1988. The Epitaph of Publius Scipio Reconsidered. *The Classical Quarterly* 38, č. 1, s. 253–259.
- VANÍKOVÁ, Martina, 2008. *Saturnský verš*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- VOLPE, Rita – PACETTI, Francesco – BARTOLONI, Valeria – SANTUCCI, Simone, 2014. Sepolcro degli Scipioni: Indagini nell'area archeologica (2008, 2010–2011). *Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma* 115, s. 175–191.

WACHTER, Rudolf, 1987. *Altlateinische Inschriften*. Bern: Peter Lang.

ZAMUDIO, Rafael Jiménez, 1990. “Quoei vita defecit non honos honore” (CIL I² 11).

Nueva interpretación. *Emerita* 58, č. 1, s. 131–138.

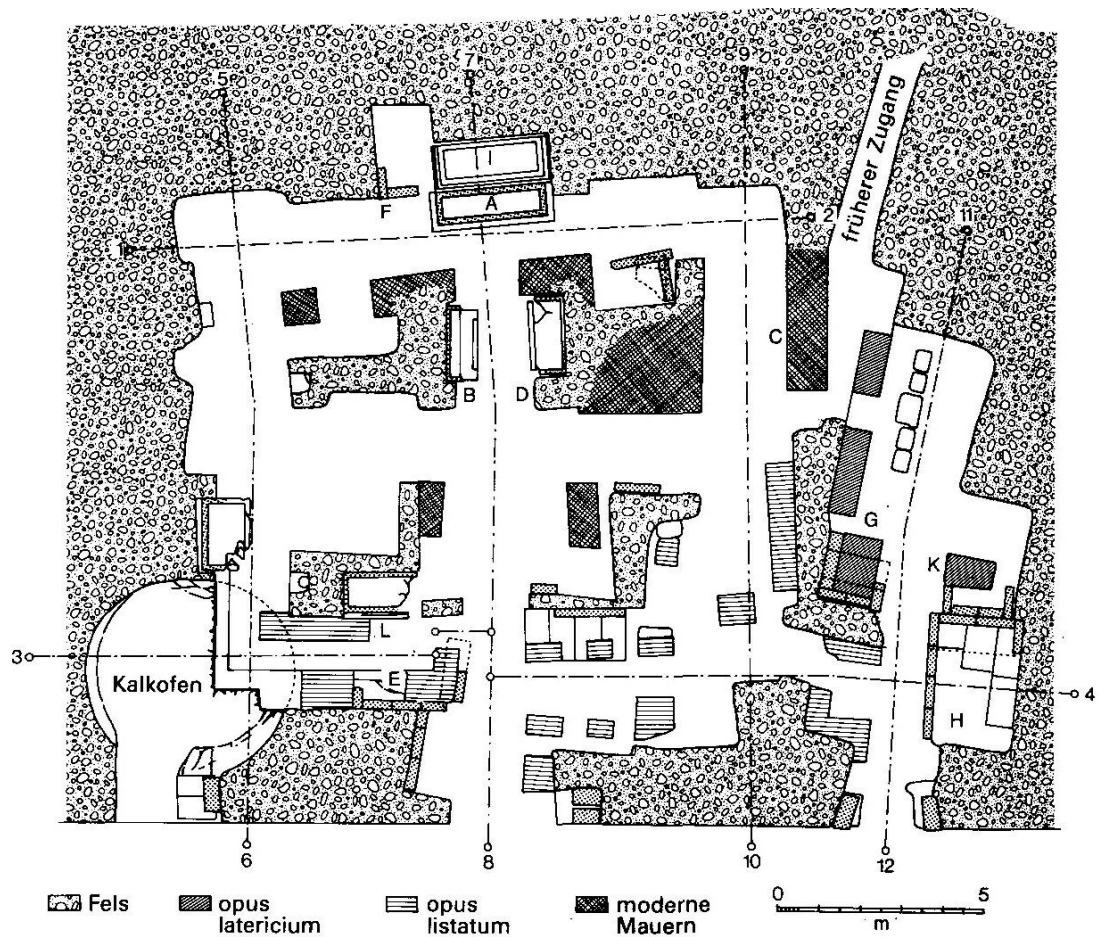
7 Obrázkové přílohy

Obrázek 1: „Rekonstrukce hrobky Scipionů včetně fasády z období koncem 2. stol. př. n. l.“ (zdroj: Volpe a kol. 2014, 183; obr. č. 13). Vpravo vidíme silnici Via Appia a vlevo na kopci snad mohl stát chrám bohyně počasí zasvěcený Luciem Corneliem Scipionem, synem Barbatovým (CIL 31, 32) (tamtéž, 184).

Obrázek 2: Pohled na areál hrobky ze severu; vpravo vstup z ulice Via di Porta S. Sebastiano; antický vstup do hrobky, dnes zastřešený, vidíme vlevo (zdroj: Volpe a kol. 2014, 176; obr. č. 2).

Obrázek 3: Plán hrobky Scipionů, dole vidíme antické vstupy, vpravo nahoře je novověká přístupová chodba a vpravo dole mladší část hrobky, která byla používána po roce 135 př. n. l. Jednotlivá písmena označují nalezené nápisy. A – CIL 29 a 30; B – CIL 31 a 32; C – CIL 33; D – CIL 34; E – CIL 35; F – CIL 36; G – CIL 37; H – CIL 38; I – CIL 39. Vyznačeny jsou i dva pozdější nápisy: Cornelia Gaetulica (K), Iunius Silanus (L) (zdroj: Coarelli 1975, 326).

Obrázek 4: Vatikánská muzea; sarkofág Lucia Cornelia Scipiona Barbata a nad ním obě části nápisu patřící jeho synovi (zdroj: osobní archiv autorky).

Obrázek 5: Pozůstatek freskové výzdoby vnější části hrobky (zdroj: osobní archiv autorky).

Obrázek 6: Vstupní pohled do hrobky; centrální místo zaujímá sarkofág Lucia Cornelia Scipiona Barbata; po levé straně obě části nápisu synova; po pravé straně nápis CIL 34 (zdroj: osobní archiv autorky).

Obrázek 7: Rytina sarkofágu Lucia Cornelia Scipiona Barbata (CIL 29 a 30) a za ním umístěného sarkofágu Paully Cornelie (CIL 39) (zdroj: Piranesi 1785, 39).

CORNELIO L F SCIPIO
AIDILES COSOL CESOR

HONORINO PL VIRVME COSENTIONT R
DVONORO OPTVMO F VISE VIR O
LVCIO M SCIPIONE FILIOS BARBATI
NSOL CENSOR AIDILIS HIC FVET A
HEC CEPIT CORSICA ALERIAQVE VRBE
DEDET TEMPESTATEBVS AIDE MERE TO

Obrázek 8: Faksimile nápisů na sarkofágu Lucia Cornelia Scipiona, syna Barbatova (CIL 31 a 32) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

QVETAPICEINSIGNEDIAL AMINIS·GESISTEI
 MORS·PERFEC·TVAVFESSENT·OMNIA
 BREVIA·HONOS·FAMA·VIRTVS·QVE
 GLORIA·ATQV·EINGENIVM·Q·VIBVS·SET
 IN·LONGALICV·ISET·TIBE·VTIER·VITA
 FACILE·FACTE·IS·VPERASES·GLORIAM
 MAIORVM·Q·VARE·LV·BENS·TE·INGREMIV
 SCIPIO·RECIPIT·TERRA·PVBLI
 PROGNATVA·PVBLIO·CORNELI

Obrázek 9: Faksimile elogia Publia Cornelia Scipiona (CIL 33) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

L·CORNELIVS·CN·F·CN·N·SCIPIO·MIGNASA·PIENTIA
 MVLTASQVE·VIRTUTES·AETATE·Q·VOM·PARVA
 POSIDET·HOC·SAX·SVM·Q·VOIE·VITA·DEFECIT·NON
 HONOS·HONORE·IS·HIC·SITVS·QVE·IN·VNO·QVAM
 VICTVS·EST·VIRTUTE·A·NNOS·CNATVS·XX·IS
 DATVS·NE·Q·VAIRATIS·HONORE
 Q·VE·MINVS·SIT·MAND

Obrázek 10: Faksimile elogia Lucia Cornelia Scipiona (CIL 34) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

L·CORNELI·L·F·P
 SCIPIO·Q·VA·IST
 TR·MIL·ANNOS
 GNATVS·XXXIII
 MORTVOS·PATER
 REGEM·ANTIOCO
 SVBEGIT

Obrázek 11: Faksimile elogia Lucia Cornelia Scipiona, kvéstora (CIL 35) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

IS
 IPIONEM
 O·A·D·V·E·I·E·I

Obrázek 12: Faksimile elogia neznámého člena z rodu Scipionů (CIL 37) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

<p>CN·CORNELIVS·CNF PR·AID·CVR·Q·</p>	<p>II·SCIPIO·HISPANVS TR·MIL·II·X·VIR·SEIVDIK X·VIR·SACR·FAC</p>
<p>VIRTVTES GENERIS MIEI MORIBVS FACCVME AVI PROGENIEM GENVIFACTA PATRIS PETIE; MAIORVM OPTENVI LAVDEM VT SIBEI ME ESS LAETENTVR STIRDEM NOBILITAVITHON</p>	<p>E CREATVM OR</p>

Obrázek 13: Faksimile elogia Gnaea Cornelia Scipiona Hispana (CIL 38) (zdroj: Coarelli 1975, 329).

AVLLA·CORNELIA·CNF·HISPAN·L·

Obrázek 14: Faksimile elogia Pully Cornelie (CIL 39) (zdroj: Coarelli 1975, 329).